

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Alžběta Pláničková

Proměny existenciální prózy Jana Čepa

Olomouc 2020

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Proměny existenciální prózy Jana Čepa vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci, dne 19. 5. 2020

.....

Bc. Alžběta Pláničková

Velice děkuji doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr. za odbornou pomoc, cenné rady a věcné připomínky, které mi poskytl při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	5
1. SPISOVATEL JAN ČEP	7
1.1 Život	7
2. TVORBA JANA ČEPA.....	23
2.1 Základní existenciální motivy.....	26
2.2 Existenciální motivy v próze Jana Čepa.....	27
3. PROMĚNY V SOUBORU MODRÁ A ZLATÁ.....	31
3.1 Proměny války	41
3.2 Proměny smrti.....	43
3.2.1 Proměny lásky	50
3.3 Proměny přírody	52
Závěr	56
Seznam použitých zkratk	58
Použitá literatura.....	59
Seznam příloh.....	62

Úvod

Jan Čep byl spisovatelem 20. století, jehož jméno není pro současného českého čtenáře až tak známé. Jedním z důvodů je jeho pevná víra v Boha, díky které se zařadil do proudu silně katolicky orientovaných autorů, jež nebyli v té době oblíbení. Dalším důvodem je jeho trvalá láska k Francii, kterou si pěstoval po dobu celého svého života. Právě do Francie po skončení 2. světové války emigroval, což vnímal jako řešení po jeho značném nesouhlasu s politickým uspořádáním v tehdejší poválečném Československu. I přes rozhodnutí strávit zbytek života v jiné zemi, cítil se být se svou rodnou vlastí neustále spojený, a proto k ní promlouval skrze Rádio Svobodná Evropa. Od ostatních autorů doby se odlišoval vytříbeným básnickým jazykem, jímž oplýval i v prozaické literatuře. Vším výše zmíněným se vymykal československé oficiální literární linii, a proto se stal nepohodlným tehdejšímu politickému režimu a z knihoven byla jeho díla skartována. Tato skutečnost přispěla k obtížné dostupnosti jeho knih. Seznámení se s jeho životem je nutnou podmínkou k pochopení a vymezení autorovy tvorby.

O návrat Jana Čepa a jeho děl na literární scénu se zasloužili až jeho přátelé, kteří se chopili pokračování jeho odkazu. Byl jím především Mojmír Trávníček, který napsal o Čepovi rozsáhlou a velmi detailní publikaci s názvem *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Právě tato publikace je primárním pramenem první kapitoly o pestrém, ale úzkostí a bolestmi z nemoci prostoupeném životě spisovatele Jana Čepa. Poznatky z Trávníčkovy knihy doplňujeme vlastními slovy a vzpomínkami Jana Čepa, které jím byly sepsány v díle *Sestra úzkost: zlomky biografického eseje*.

Z poznatků o jeho životě zůstanou v paměti jisté fragmenty, které následně vytvoří jednolitý obraz autorových děl. Máme tím na mysli zejména jeho vztah k rodnému kraji, provázání rodinných pokolení po několik století a s nimi spojenou všudypřítomnou smrt. S vesnicí měl Jan Čep spjatou svou silnou a neochvějnou víru v Boha, kterou promítal do hlavních postav skrze vnímání obrazu dvojího domova. Jan Čep vynikal rovněž svým vztahem k přírodě, kterou chápal jako matku veškerého našeho bytí. Bůh, láska, dvojí domov, příroda a smrt mají v Čepových dílech jasnou souvislost.

Cílem diplomové práce je vyhledat, interpretovat a analyzovat všechny zmíněné prvky, tj. Bůh, rodný kraj, láska, dvojí domov, válka, příroda a různé typy smrti v konkrétním souboru *Modrá a zlatá* (1938). Naší snahou je poukázat na provázanost vytyčených prvků s hlavními

existenciálními motivy (podkapitola 2.1 Základní existenciální motivy). Této problematice se budeme podrobně věnovat v kapitole 3. Proměny v souboru *Modrá a zlatá*.

1. SPISOVATEL JAN ČEP

1.1 Život

Život Jana Čepa začal na samém konci roku 1903 v Myslechovicích u Litovle. Při bližším zkoumání se lze ale dopátrat, že se Čep narodil o pár okamžiků později na počátku roku 1904. Jeho otec se totiž domníval, že pro malého Jana bude lepší, když v matrice bude zaneseno silvestrovské datum 31. prosince 1903. Bližší důvody tohoto rozhodnutí nejsou známy. Někteří myslitelé však v tomto upraveném datu vidí i něco hlubšího. Čepovo narození zasazují do symbolické doby přechodu mezi minulostí, kterou již nelze změnit, a budoucností, která přináší nejistotu, a vidí v tom důvod jeho osobní rozkolísanosti a možné vysvětlení jeho duchovních dispozic. Později i sám Jan Čep považoval otcovo rozhodnutí za původce nejistoty ve svém životě. Tomu všemu nepomohl ani fakt, že během Čepova života bylo několikrát změněno jméno obce, ve které se narodil.¹

Výchova Čepova otce byla autoritativní a přísně katolická, kdežto přístup matky byl opakem. Dokázala mírnit otcovu výchovu a vnášela do jejich rodinného života klid a lidské porozumění. Vlivem působení Čepova otce i celé vesnice, která byla tvořena převážně katolíky, měl Jan svébytný pohled na svět. Svět pro něj byl duchovní a věčný, bez nedostatků světa hmotného. Smrt pro Jana nebyla žádným konečným pilířem. Po smrti byl život věčný, a život pozemský byla jen průprava na něj. Byl vychováván v tom, že nadměrná spokojenost a dobré pocity jsou považovány za hříšné nebezpečí, které by dosažení požadovaného cíle, věčného života, mohly zhatit. Naopak asketický život, bolest a strádání byly nezbytností. Celé toto smýšlení formovalo Janovu osobnost i veškerou literární tvorbu. V jeho povaze převládala emocionalita před racionalitou, což přispívalo k melancholickému pohledu na domov, na Boha. Čepův synovec Jiří Skládal napsal ve své vzpomínkové knize o svém strýci, že Čepův pohled na svět byl přes tzv. *brýle soužení*.² Dále také ve své knize zmiňuje, že Jan Čep s největší pravděpodobností vynikal nadprůměrnou inteligencí. Svědčí o tom mimo jiné fakt, že se nepozastavoval nad věcmi, které jeho vrstevníci považovali za důležité. Snažil se na každou otázku najít odpověď způsobem, který nebyl typický pro děti jeho věku.

Svá žákovská léta začal Čep ve farní obci Cholině, kde navštěvoval obecnou školu. Poté odešel do Litovle studovat gymnázium, které úspěšně zakončil maturitní zkouškou v roce 1922.

¹ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 18.

² SKLÁDAL, Jiří. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina*, Praha: J. Skládal, 2006. s. 11 – 12.

Během gymnaziálních studií se odehrálo jedno z důležitých setkání jeho života. Seznámil se zde s významným českým básníkem, překladatelem a dramatikem Eugenem Stoklasou. Stoklasa působil na litovelském gymnáziu jako učitel, který Čepovi zásadním způsobem ovlivnil jeho literární život. Již během středoškolských studií vznikaly Čepovy první fejetony a povídky, které byly zveřejňovány v Moravskoslezském deníku jako součást beletristické přílohy Moravskoslezské besedy. Mladý Čep publikoval tehdy pod pseudonymem Jan Bilovický³, někdy také jen J. B. Pod svým vlastním jménem zveřejnil poprvé až projev k výročí úmrtí Mistra Jana Husa, který byl pravděpodobně otištěn v Litovelských novinách Selská stráž. Projev byl spíše charakteristický úvahový útvar, ve kterém se objevily otázky typické pro jeho další literární tvorbu. Byly jimi otázky tzv. „dvojitý domova, domova duše a těla“.⁴

Aniž by musel vynakládat větší úsilí, byl Jan Čep výborným studentem. Působení otce na jeho osobnost se však odrazilo v sociálních vztazích. Díky své plaché povaze měl značné problémy při začleňování do kolektivu. Stával se proto častým terčem posměšků, nadávek a občasných bití. Ze současného hlediska by se dalo říci, že byl typickým objektem šikany. Sám o sobě tvrdil, že není schopen vyslovit svůj názor, protože se bojí nesouhlasu a reakce ostatních lidí: „*Mé vlohy pro vnitřní život a můj zranitelný ostych nesly bezpochyby s sebou nebezpečí jakéhosi duchovního sebeobdivování, jakési neurčité rozkoše uzavírat se do sebe a radovat se v žárlivé samotě z věcí sám a bez jiných.*“⁵ Sám však toužil po pochopení a družení. Mojmir Trávníček ho dále vystihuje takto: „*Tížila ho nevymazatelná paměť, do níž se od malička vrývalo vše, co prožíval, se všemi příjemnými i bolestivými průvodními jevy a pocity, a vlekl to bez úlevy v sobě, nic nebylo zapomenuto a kdykoliv hrozilo provalit se v plné síle jako realita přítomná a zraňující.*“⁶ Hluběji než jeho vrstevníci prožíval také modlitby a své souznění s přírodou. Na tomto základě si vypěstoval úzkost a snažil se před ostatními skrývat.

V průběhu pěti let, kdy končil gymnázium a nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, vydal celkem 20 povídek v Moravskoslezských listech. Na publikaci jeho tvorby se významně podílel i Eugen Stoklasa, který představil Čepa Vojtěchu Martínkovi, spisovateli a řediteli deníku. Poslední povídku, nyní již pod svým vlastním jménem, s názvem *Justýnka*, kterou později uveřejnil v knize *Dvojitý domov*, otiskl v příloze Moravskoslezských listů, Beseda. Tím ukončil své pětileté působení v listech a odstartoval dospělou literární kariéru svých děl podepsaných jménem Jan Čep.

³ FORST, Vladimír. *Lexikon české literatury A - G: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985. s. 436.

⁴ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 19 – 21.

⁵ ČEP, J. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975., s. 20.

⁶ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 21.

Následovala vysokoškolská léta na již zmiňované Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde Čep studoval češtinu, angličtinu a francouzštinu.⁷ Na fakultě vyučovali profesori Vilém Mathesius a František Xaver Šalda, se kterými se Čep stýkal díky doporučujícímu dopisu Eugena Stoklasy. Jan se Mathesiovi zalíbil natolik, že jej vzal, v rámci studia, roku 1932 do Anglie. Jednalo se o stipendijní zájezd do letního tábora YMCA (Young Men's Christian Association – Křesťanské sdružení mladých lidí) na ostrově Sheppey, na anglickém jihu. V Londýně navštívil mimo jiné i divadelní představení Čapkovy hry R. U. R. Hru však komentoval slovy, že mu z ní bylo trapně, jelikož byla brána především jako zábava a diváky byla i tak přijata. Kritikou nešetřil ani při posuzování náboženského smýšlení tamních obyvatel, které mu připadalo až příliš optimistické, nápadné a hodně povrchní. Důvodem jeho kritického pohledu bylo, že v době pobytu v Anglii procházel silnou osobní náboženskou krizí. Intenzivním zážitkem se pro něj stala návštěva katedrály v Canterbury, touto monumentální stavbou byl uchvácen. Čep pobyt v jižní Anglii paradoxně nevnímal jako podstatnou událost ve svém životě, i když pro venkovského studenta jistou inspirací byla. Klíčové dojmy z této cesty zachytil ve svém díle *Dojmy z Anglie*. V pozdějších dílech se větší zmínky o Anglii již neobjevují. Mohlo by se zdát, že krátkodobý pobyt v Anglii i zlehčoval a naznačoval, že spíše nepříjemně zasáhla do jeho životního tempa. Možným důvodem jeho jemného rozčarování byla náklonnost Čepa k Francii. Tíhl ke všemu francouzskému a románskému. Během pobytu v Anglii však Čep nezapomněl a stále pod pseudonymem sepisoval reportáže, které následně vycházely v Moravskoslezském deníku, kde byl již známý svými povídkami.⁸

Čep byl vynikajícím studentem a po tři roky pobíral stipendium. Ani jemu se však nevyhnulo období, kdy měl hluboko do kapsy a dokonce trpěl hladem. Postihovaly jej často i silné bolesti hlavy, které bohužel již nikdy nezmizely. Jistou útěchou byl pro něj fakt, že během studií našel své spřízněnce, z nichž byla většina katolicky orientovaná. Patřil mezi ně například Jaroslav Durych, Ladislav Kuncíř, František Halas či Albert Vyskočil. Největší důvěru však našel Jan v Aloysu Skoumalovi.⁹ Všichni tito autoři publikovali nebo se pohybovali kolem časopisu Rozmach. Časopis se zaměřoval převážně na propagaci katolictví, které po pádu Rakouska-Uherska upadalo. Sám Durych komentuje časopis: „Založení a vydávání Rozmachu bylo jakýmsi činem, který měl vztah k politice. Byl to čin rušivý, rozkladný, a v tom byl jeho význam právě tak jako v obraně svobody, víry a národní cti.“¹⁰

⁷ FORST, Vladimír. *Lexikon české literatury A - G: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985. s. 435.

⁸ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno: Proglas, 1996. s. 28 - 32.

⁹ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975., s. 79 - 82.

¹⁰ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 32.

Publikováním do časopisu Čep významně podpořil své spisovatelské ego, které bylo dost pochroumané kvůli nízkému smýšlení o sobě samotném. Začal se realizovat i v satirách a polemikách. Když bylo Čepovi 24 let, pomohl mu právě Ladislav Kuncíř s vydáním jeho první knihy *Dvojí domov* (1926). Bedřich Fučík ohodnotil jeho první literární počín slovy: „V první knížce, útlém Dvojím domovu z roku 1926, tehdy čtyřiaadvacetiletého debutanta, je ve své podstatě narysováno už všechno, oč Čepovi bude napříště zápasit; všechno, co přijde později, nebude než varianta základních zkušeností, nově ověřovaná, zkoušená, vědoměji koncipovaná, rozšiřovaná a hloubená. Všechno čepovské je v této první knížce: jeho hlavní motiv dvojího domova; jeho metafyzický úžas oblévající věci tohoto světa; jeho hodnocení života; jeho lidé a pohled na ně; jeho sporé chudé děje; jeho krajina a země; jeho pocit rodu a společenství lidského, slovo a metafora, melodie i rytmus. V první knížce najdeme všechno, třeba jen ve stavu přípravném a umělecky i myšlenkově nezkušeném, ale připraveném.“¹¹ Za vydání této knihy obdržel Čep honorář, jež mu velmi pomohl ve finanční tísní, kterou po odchodu od rodiny silně pociťoval. Samotní rodiče nebyli tak movití, aby jej mohli podporovat ve studiích.

Vysokoškolská studia se významně promítla i do jeho děl. Měl tendence se angažovat i v jiných časopisech, bohužel však uspěl jen v jednom případě. Časopis *Cesta* mu otiskl povídku *Dědina* (1924), čímž se mu podařilo s časopisem navázat další spolupráci. Následovně roku 1926 naplánoval Aloys Skoumal studentský vandr vysokoškolských kamarádů po Moravě až do Staré Říše.¹² I přesto, že tento výlet byl tajný, zcela utajit se jej před rodiči nepodařilo a nesetkal s kladným ohlasem. V tomto období navíc došlo ke dvěma událostem, které významně poznamenaly vztah Čepa k rodné vesnici a rodné vesnice k Čepovi. Celá situace se začala odvíjet nesprávným směrem, když Čep napsal do Litovelských novin vzpomínku na studentská léta, která byla kriticky zaměřena. Obec vytýkala Čepovi spojení *umouněné a potlučené havěti zámečnické*.¹³ Tato situace byla však pouze předehrou k vážnějšímu konfliktu. Ve vydání *Dvojího domova*, kterého se do Litovle dostalo 200 výtisků, se mnozí obyvatelé v nelichotivém světle poznali. Osočovali Čepa, který byl ve Staré Říši, že se zbaběle schovává a nechce poznat jejich zlost. Jan ihned reagoval dopisem: „Maminko a tatínku, jestli jsem Vám způsobil nějaké mrzutosti svou knížkou nebo zarazilo-li Vás tam něco, odpusťte mi, kdybych byl doma, mohl bych Vám ledaco vysvětlit, a jsou tam některé věci, které teď tam vidím

¹¹ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*, Praha: Melantrich, [1994]. s. 43.

¹² ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 84.

¹³ ČEP, Jan. *Rozptýlené paprsky*. Praha: Vyšehrad, 1993. s. 275.

nerad, ale už není pomoci.“¹⁴ Toto vyjádření je bráno jako první Čepův autorský komentář ke svému dílu, kde poukazuje na marnost vyjádření k veřejnosti: „*Velmi mě zaráží, co mi píšete o účinku té mé knížky. Věřím Vám na slovo, že z těch 150 lidí, co si ji koupilo u Kunce, neporozumělo jí ani pět. [...] Myslím, že o ani jedné figuře nejde říct, že to je ten či onen.*“¹⁵ Mezitím si Čep užíval první měsíce ve Staré Říši, na které vzpomínal s hřejivým pocitem. Absolvoval životní svatou pouť a zpověď. Po boku Alberta Schamoniho poznává další osobnosti, které ovlivnily jeho tvorbu – Karla Šulce, Antonína Lískovce, Chrysostoma Mastika. Ledacos z jejich setkání vstoupilo do Čepovy prózy v dílech *Zbloudilý* a *Vigilie*.

V dubnu roku 1927 odešel ze Staré Říše do Prahy a odložil studia. Odjel na prázdniny do Myslechovic. Jeho finanční situace byla neúnosná, proto mu kamarádi pomáhali ve shánění nějaké obživy. Snahy o pedagogickou práci skončily bohužel fiaskem i přesto, že se mohl vychovávat jen dva chlapce a tímto se přiblížit se k Juliu Zeyerovi, kterého tak obdivoval. Aby nezůstal úplně bez prostředků, byl nucen psát články do novin – *Demokratický střed*, *Cesta*, a zároveň se intenzivně věnoval překladatelství.¹⁶ Při překladech však neustále bojoval se šibeničními termíny. Překládal i pro Bedřicha Fučíka, který mu pronajal rezidenci v Modřanech, kde strávil několik dalších let.¹⁷ V témže roce nejenže trávil měsíc u Jakuba Demla v Tasově, ale také odjel 29. října na svou první vysněnou cestu do Francie. O měsíc později se okouzlen Francií vrátil zpět a začal pracovat pro nakladatelství Melantrich jako lektor.

Významnými mezníky v Čepově osobním životě se staly roky 1928 a 1929. Čep byl zamilován do Fučíkovy snoubenky Jitky Skalákové, dokonce ji považoval za svou osudovou životní lásku. V roce 1929 se však naneštěstí pro Čepa provdala za svého snoubence a Čep se s touto značnou citovou ztrátou musel vyrovnat. Další událostí, která výrazně zasáhla Čepův život, byla nemilá zpráva z domova, že se jeho otci na konci roku výrazně přitížilo. Za několik týdnů, konkrétně 22. ledna 1930, otec zemřel. Čep byl při umírání u něj. Jan tak prožil první intenzivní a bolestný kontakt s umíráním. Dosud totiž nebyl osobně přítomen při umírání žádné, jemu blízké osoby. Tento prožitek následovně promítal do všech svých próz s jistými variacemi. Po otcově smrti napsal povídku *Cesta na jitřní*, kterou věnoval Bedřichu Fučíkovi. Dostal se mu do rukou také deník, který si jeho otec psal, když narukoval na frontu. Na prvních stránkách deníku je krátký testament: „*Prosím jen svého syna Jana, je-li mu to možno, by se*

¹⁴ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 39.

¹⁵ Tamtéž, s. 39.

¹⁶ MACHALA, L., J. GALÍK, Erik GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). s. 284.

¹⁷ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 90 – 91.

obětoval stavu kněžskému a Pána Boha za nás prosil o milost.“¹⁸ Otcova prosba Jana Čepa zasáhla a po celý život si vyčítal, že neudělal tatínkovi po vůli. Nebyla to první výzva, aby se Čep vydal směrem duchovním.

Po otcově smrti zůstalo obstarávání majetku převážně na bedrech Čepovy matky a bratra Antonína. I přes značnou nenávist vesničanů, kteří brali Jana jen jako příživníka, strávil Čep léto 1931 doma a snažil se pomáhat, jak jen to šlo. Naneštěstí celý rok se mu nepodařilo publikovat žádnou povídku, spíše jen překládal. Následující rok vyšla první velká sbírka próz, které psal od roku 1926 – *Zeměžluč*. Přesto celý rok trpěl depresemi, úzkostmi a nechutí k lidem, které střídaly vlny rozmarnějších záběrů všedních dní: „*V umění stlát postel jsem se z počátku cvičil s nejlepší vůlí, ale už jsem toho nechal, zmalomyslněv fiaskem ustavičně se opakujícím.*“¹⁹ Tyto události jej v květnu roku 1932 donutily k opětovnému odjezdu do Francie. Navštívil Paříž, poté odcestoval do Lavigerie. V Lavigerii usilovně a soustředěně pracoval na své ústřední knize *Letnice*, ve které jednu z novel pojmenoval podle hlavního hrdiny *Jakub Kratochvíl*. Sám si začal více uvědomovat spojitost osobní zkušenosti, konečného uměleckého tvaru a vztah k autobiografičnosti ve svém vlastním literárním díle. Po dalším putování po Francii odjíždí definitivně do Prahy, kde odevzdává finální verzi *Letnic*, a poté míří dále do Myslechovic. *Letnice* vyšly v prosinci 1932, sklidily značný ohlas a staly se nejúspěšnější knihou sezóny.

Po této úspěšné sezóně nastalo pro něj opět období temna, kdy Čep výrazněji netvořil a ani nepřekládal. Léto se rozhodl trávit v rodných Myslechovicích. Změnou místa pobytu ovšem potíže neskončily. Nejenže měl Jan tvůrčí krizi, trpěl také bolestmi hlavy, na které si ustavičně stěžoval. Uchýlil se i ke krajnímu a neobvyklému řešení – nechal si oholit hlavu dohola.²⁰ V Myslechovicích nadále pomáhal matce se statkem její další syn Antonín, který ovšem trpěl „srdeční nervózou“, jež jej později upoutala po podrobném kardiologickém vyšetření na lůžko. Tato těžká a nevléčitelná Antonínova nemoc opět poznamenala Čepovu tvorbu. Objevila se v ní postava mladšího bratra, předurčeného k utrpení. Ke klidu a pohodě nepřispěl ani fakt, že se také jeho sestra vážně zranila a nemohla tudíž na statku pracovat a vypomáhat s hospodářstvím. Čep se proto stále více cítil jako zajatec ve svém vlastním rodném kraji. Neutěšená a bezvýhodná situace se začala obracet k lepšímu v září toho roku. Hlavním důvodem bylo, že vyšla příznivá kritika *Letnic* v Šaldově *Zápisníku*. Čep pocítil nový a svěží vítr zavátý do jeho tvorby, definitivně odložil disertační práci a nakonec se vzdal i studií.

¹⁸ TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 56.

¹⁹ Tamtéž, s. 63.

²⁰ Tamtéž, s. 68.

Vykonal pouze státní závěrečnou zkoušku, která byla nutná k učitelskému povolání.²¹ Radostným přínosem pro něj byla také cena České akademie věd a umění za *Letnice* a jejich příznivé umístění v předvánoční anketě Lidových novin. Čepova kniha konkurovala dokonce *Nikolu Šuhajovi* (Ivan Olbracht), *Hordubalovi* (Karel Čapek), *Hlavnímu přelíčení* (Karel Poláček) a titulu *Adolf čeká na smrt* (Josef Kopta).²²

Opět následovala jeho cesta do zaslíbené Francie, kde působil Jan jako stipendista. Jeho stěžejním úkolem ve Francii bylo navazování a propagace intenzivnějších kulturních styků. V Čepovi však kolovala a hlodala představa toho, co by stalo, kdyby svůj úkol nezvládl. V této době začínal psát novelu *Děravý plášť*. Následně, po kladné recenzi Fučíkově, vyšla v roce 1934 v Melantrichu. Stejně jako minulé putování po Francii i toto bylo ve znamení chaotického cestování po zemi a čekání na finanční podporu, o kterou žádal Fučíka. Koncem roku, před Vánoci, odevzdal Čep Fučíkovi rukopis nového románu *Hranice stínu*. V díle vykresluje vesnické postavy uchováající tradice, duševní i tělesné vztahy. Věřil totiž tomu, že u venkovanů se tyto důležité atributy života uchováují snadněji a trvaleji než u lidí městských. Právě tento román *Hranice stínu*, na kterém Čep pracoval více než dva roky, získal roku 1935 cenu za román nakladatelství Melantrich. Tato cena mimo jiné obnášela větší finanční obnos, a tím pádem také jisté materiální zabezpečení. Kromě toho získal Čep významné ocenění, což bylo uznání jeho přátel. Ještě téhož roku vyšel překlad pod názvem *Ruf der Heimat*, ale nepřesně přeložený titul Čepa velmi podráždil. Tento román zůstal dodnes jedinou přeloženou knihou Jana Čepa. Autor nesl velmi těžce, že se ve Francii přes veškeré jeho snahy o vzbuzení zájmu vydavatelů svou autorecenzí nepodařilo pro román najít ani překladatele, ani vydavatele.

Přestože se k němu kulturní prostředí ve Francii zachovala macešsky, začátkem roku 1935 měl Čep v plánu vyrazit na delší pobyt do Francie opět. Fučík jej ovšem přesvědčil, aby si vzal raději na starost domácí redakci almanachu Kmen s tématem Rodný kraj. Tento almanach spadal do prestižního Klubu moderních nakladatelů. Čep jeho požadavku po delším váhání vyhověl a cestu do Francie odložil, aby se mohl ujmout redaktorské role. Příliš nadšený z této nabídky však nebyl. Přesto se ale práce svědomitě chopil a začal psát na všechny strany o příspěvky. Naneštěstí několik dobrých přátel mu přispět odmítlo, a tak nakonec zklamaně předal Fučíkovi útlý svazek zahrnující jen několik málo příspěvků. Na základě i této skutečnosti nakonec výbor Klubu od svého záměru vydat almanach ustoupil a Čep si tak mohl zhluboka oddychnout, jelikož se tím zbavil nepříjemného břemene. Po této neradostné zkušenosti se

²¹ ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. s. 17.

²² TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 72.

raději zase věnoval oblíbenějším činnostem, a to své lektorské a překladatelské práci. Prázdniny trávil doma, ale neustále si stěžoval na zhoršující se bolesti hlavy, tentokrát spojené i se zažívacími potížemi. Částečnou útěchou mu byl fakt, že v Melantrichu se pro něj mezitím připravoval další úkol v podobě vydávání reprezentativní knihovny světových románů, kterou měl řídit. Jeho úkolem mělo být vyhledání a výběr šesti románových novinek z různých jazykových oblastí ročně. Také díky tomuto poslání nakonec přece jen v říjnu roku 1935 do Francie odjel, kde mimo jiné usilovně vyhledával pro tento projekt vhodné autory a knihy. Jelikož při své tvorbě vycházel mimo jiné i z prací svého známého G. Bernanose, rozhodl se odcestovat za ním na jih.²³ Nyní v milované Francii, u přítele, stál Čep před dilematem, zda udělat tlustou čáru, spálit mosty a nikdy se již nevracet. Začít znovu? Přátelům do Čech napsal dopis, ve kterém nic nenaznačovalo, že by se již z Francie neměl vrátit, ale přece jen se o jeho úvahách o této možnosti bez návratu dozvěděli. Jakmile vyšel ve známost jeho „očistný plán“, přátelé se okamžitě pokusili mu jej rozmluvit. Byli úspěšní a Čep jim dal nakonec za pravdu. Koncem roku se vrátil zpátky do Prahy a následně do Myslechovic, aby s rodinou strávil Vánoce. Jen on sám však věděl, že jeho návrat byl spíše než přemlouváním přátel zapříčiněn vlastní nerozhodností a váhavostí, které ho provázely celý život. Následující měsíce v Myslechovicích mu poskytly časový prostor nejen pro literární činnost, ale také pro bilancování mezi svým duchovním a milostným životem. Zaneprázdněn byl přemýšlením nad milostnými vztahy, především nad svou láskou k Jitce Fučíkové.²⁴

Začátek roku 1937 poznamenala smrt předního českého historika té doby, Josefa Pekaře, autora několika článků v Ottově slovníku naučném a autora sporu o smysl českých dějin. O tři měsíce později, v dubnu, pak zemřel F. X. Šalda. Čep se obou pohřbů účastnil, Šaldovu rakev dokonce pomáhal nést na hostivařský hřbitov. I přes stále se zhoršující zdravotní stav související s úpornou bolestí hlavy měl Čep chuť psát dál. Nabídl Fučíkovi, že vytvoří další novelu. Ten souhlasil, ale kladl si podmínku, že novela bude hotová 1. září. Čep proto odmítl všechna pozvání o prázdninách a pilně pracoval, aby novelu včas dokončil. Začátkem září měl Čep skutečně rukopis hotov a nazval jej *Zápisky Jiljího Klenu*. Nedlouho poté odjel do Luhačovic, kde se hodlal léčit. Fučík v té době projektoval v Melantrichu finančně nenáročnou lidovou knižnici hodnotné četby, ve které chtěl šířit nová díla předních českých autorů ve velkých nákladech. Z toho důvodu také poprosil Čepa o další román. To mu však Čep slíbit nechtěl a ani nemohl. Proto alespoň na Fučíkovo naléhání rozšířil *Zápisky Jiljího Klenu*

²³ MACHALA, L., J. GALÍK, E. GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). s. 285.

²⁴ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 85 – 93.

o *Ponocného a Zatopenou ves*. Tato novela pak vyšla ve Fučíkově knižnici roku 1938 pod názvem *Modrá a zlatá*. Konec roku 1937 skončil podobně smutně, jako začal, zemřel Čepův bratr Antonín.²⁵

V Myslechovicích se Jan Čep objevil opět o prázdninách roku 1938. Do vesnice však vstupoval s jistými obavami, které se bohužel vyplnily. Vesnice byla tichá, šedá, ponurá, lidé sešlí. Bydlel sice ve své rodné vesnici, cítil proto lítostivou přitažlivost k tomuto místu, ale zároveň výraznou vykořeněnost. Kromě rodiny neměl společného s ostatními lidmi už vůbec nic. Z tohoto nového a palčivého pohledu na domov vznikla následně velká novela *Příbuzenstvo*. K rozporuplným pocitům se přidružovaly i trýznivé předzvěsti a přípravy na další světovou válku. Na začátku srpna odjel do lázní v Trenčianských Teplicích. Z relativního lázeňského klidu vzpomínal na přátele, kteří museli narukovat při květnové mobilizaci (například Fučík, Halas). V září 1938 došlo k Mnichovské dohodě, lépe řečeno zradě. A přesně tak Čep tuto situaci vnímal, považoval ji za krutější než cokoliv jiného. Na poli osobním a intimním se Čepovi dařilo poněkud lépe. Odjíždí za svou přítelkyní Ilkou Lobkovicovou, ke které zahořel láskou. Zmíněné milostné vzplanutí však nemohlo zastavit Čepa při jeho další tvorbě. Nepřestával psát články do *Obnovy*. Jednalo se převážně o komentáře k aktuální situaci, zpytování svědomí nebo duchovní rozbory probíhající doby. Po válce však byl pak za tyto články nevybíravě v tisku kritizován, především byl obviňován z podlamování morálky národa v době smrtelného ohrožení. Svůj postoj ke kritice ovšem formuloval v stati *Moje články v Obnově*. I po různých kritikách valících se z více stran měl Čep neustále potřebu reagovat na aktuální situaci v zemi, a proto publikoval v jezuitském měsíčníku rozsáhlou prózu *Tvář pod pavučinou*. Byla reakcí na 15. březen 1939, tedy na okupaci Čech a Moravy. Próza vyšla v šestnácti pokračováních, což bylo v rozporu s jeho zvykem nikdy nedávat z ruky nehotový kompletní rukopis. *Tvář pod pavučinou* patří k Čepovým nejosobitějším prózám.²⁶

Začátek roku 1939 byl poznamenán neštěstím. Vyhořel rodný dům v Myslechovicích a Čepova rodina neměla dostatek finančních prostředků k obnově stavení. Následovně odjel Čep opět do Francie, zcela finančně nezajištěn. Většina Čepových přátel si myslela, že ve Francii tentokrát již zůstane natrvalo. Toto se však nestalo a Jan se vrátil zpátky z racionálních i emocionálních důvodů. K jeho návratu do Prahy došlo 31. srpna, v předvečer války. Následující den Hitler napadl Polsko a druhá světová válka začala. S blížící se hrozbou vpádu

²⁵ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 98 – 101.

²⁶ Tamtéž, s. 102 – 107.

Německa do Čech Čep neustále cestoval, střídal Myslechovice, Chlumeč, Poděbrady a nakonec se na nějakou chvíli usadil u Skácelů v Hradišti.

Počátkem zimy se krátce rozloučil s Prahou a pár přáteli a celou dobu války trávil v Myslechovicích. Během celého svého pobytu prožíval dva rozporuplné pocity. Cítil potřebu zůstat na blízku své matce a sestřím, jako jediný muž v domě a na druhou stranu si připadal na obtíž jako host, o kterého se musejí starat. Od nového roku 1940 pracoval jako lektor v olomouckém nakladatelství Velehrad a současně jako lektor Vyšehradu. V této době slíbil Fučíkovi překlad románu Pauly Groggerové - *Grimmington*. Termín opět nestihl dodržet, i když Fučíkovi slíbil, že přeložený román odevzdá včas. Na překladu závisela i existence Fučíkova, a proto se tito dva kolegové na celé dva roky od sebe odloučili. Nakonec přece jen *Brány do Grimmingtonu* vyšly, ale až roku 1941. Pokračovala jeho spolupráce s nakladatelství Vyšehrad, která vyústila podpisem souhlasu s výhradním právem nakladatelství Vyšehrad na Čepova díla. Významnou zásluhu měly na podepsání dohody rozhovory Jana Čepa jak se Skoumalem, tak občas i formálně s Fučíkem. Ve stejném roce pod záštitou Vyšehradu vychází *Tvář pod pavučinou* a posléze *Zeměžluč*. S očekáváním úspěšného přijetí *Tváře pod pavučinou* si přislíbil pustit se do díla většího. K jeho potěšení byla *Tvář pod pavučinou* kladně přijata nejen kritikou, ale i jeho přáteli. Následující Čepova tvorba se týkala spíše překladů a úvah. Druhou polovinu roku trávil v Lčovicích. Byl konec dlouhým melancholickým procházkám, jelikož jeho platonická láska Ilka Lobkovicová onemocněla zápallem plic a tyfem. Koncem roku umírá jeho dlouholetý přítel Josef Florián. Na Floriánův pohřeb Čep nedorazil, jelikož se konal ve Staré Říši. Zahradníček pro Floriana chystal rozloučení v Akordu, Lazecký plánoval totéž v Řádu, a tak prosili Čepa o vhodný příspěvek. Čep poslal vzpomínku *Na rozcestí*. Začátkem dubna se obnovily pošramocené vztahy s Fučíkem při setkání u profesora Zahradníčka.²⁷

27. května 1942 přednášel Čep v Olomouci, když se dozvěděl o atentátu na říšského protektora Heydricha a vyhlášení stanného práva. Mezi prvními oběťmi byl Vladislav Vančura, jehož smrt se mimořádně Čepa dotkla, jelikož v mládí byli přáteli, i když se rozešli ve zlém.²⁸ Čep mu nemohl odpustit, že doslova odpíral Boha a snažil se k tomu přesvědčit i Čepa. Aby všemu utrpení nebylo konce, následovaly kruté a temné červnové dny heydrichiády. Represe měly na něj přímý vliv, Čepova rodina dostala příkaz odstěhovat se z domu, jelikož měly být do něj nastěhováni Němci. Vše se však v dobré obrátilo a besarabští Němci byli odvoláni. V těchto těžkých časech si začal Jan uvědomovat svůj věk. Blížila se mu čtyřicítka a se cítit

²⁷ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 110 – 119.

²⁸ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 108.

unavený a starý. Do Akordu proto jako reakci na ubíhající čas napsal své rozjímání čtyřicetiletého nazvané *Tajemství našich setkání*, které je považováno za jeden z klíčových a nejzdařilejších Čepových esejů.²⁹

V roce Čepových čtyřicátých narozenin se stalo několik významných událostí, které nepatřily mezi nešťastnější. Pár jeho přátel bohužel zemřelo v koncentračních táborech a jeho vztahy s blízkými byly výrazně narušeny. Ani obnovené přátelství s Bedřichem Fučíkem nemělo být bez mráčeků, mělo brzy projít krizí. Fučík začal plánovat založení svého vlastního nezávislého nakladatelství. Čep z tohoto kroku měl ale jisté obavy. Prvotní obava pramenila z faktu, že by byl Fučík finančně závislý na příspěvcích Zahradníčkovy ženy Anny. Také okolnosti doby dělaly Čepovi starosti. Neměl jistotu, že by o knihy zprostředkované novým nakladatelstvím byl ještě zájem. Za další dva roky dal Fučík výpověď u Vilímků a snažil se pracovat na novém nakladatelství. Čepovy obavy se bohužel potvrdily. Přišla nečekaná rána ze strany Anny Zahradníčkové, která odmítla na poslední chvíli finančně Fučíka podporovat, jelikož neviděla dostatečně kladnou perspektivu nakladatelství. Fučík byl v zoufalé situaci a vyložil si toto gesto jako neklamný znak loajality (loajálnost) k Janu Zahradníčkovi, do které byl zatažen i Čep. Následovala další zkouška pevnosti přátelství i mezi Čepem a Skoumalem. Rozpor se týkal odlišného postoje k románu Karla Schulze *Kámen a bolest*. Primární problém byl v tom, že román vyvolal velké pobouření pro nemravnost a Skoumal jezdil po přednáškách, kde román před katolickým obecnstvem obhajoval. Čep ke knize přistupoval pasivně a nedůvěřivě. Posledním významnějším mezníkem týkající se vztahů Jana k ostatním v tomto roce bylo jakési kmotrovství Čepa nad mladými umělci, kterým pomáhal, a oni se jeho cennými radami řídili.

Následující rok byl ve znamení nejistoty. I když si to Čep neuvědomoval, dovršoval své zásadní prozaické dílo, které shrnuje všechny strasti a radosti jeho pohnutého života do čtyřiceti let, *Polní tráva*. Spolu s dalšími spisovateli byl vyzván k napsání projevu, kterým by došlo ke schválení činnosti ostře antisemitského časopisu *Árijský boj*. Jelikož jej Čep neměl ani jednou v rukou a nečetl jej, na výzvy nereagoval. V březnu zajel do Prahy vyřídit si členství v Syndikátu českých spisovatelů, aby se vyhnul pracovnímu nasazení v průmyslu, a ve stejné době odstupuje od smlouvy s nakladatelstvím Vyšehrad. Na základě rozkazů k pracovnímu nasazení byl přesto donucen alespoň k překladům a stabilní literární tvorbě. Stejskalovi odevzdal rukopis knihy *Lístky z alba*. Následně edice Akord vydala výbor z Čepova klíčového a zásadního prozaického díla *Sestra úzkost*. Totálně mobilizační plán narušil přirozený chod

²⁹ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 119 – 121.

běžného literárního života a zastavil vydávání beletrie, a to i časopisů, včetně Akordu. Čep obdržel výzvu k přednáškám ve prospěch Říše. Na ní opět nereagoval a starosta Myslechovic, kde Čep trávil dny do konce války, kromě malých cest za přáteli, protektorátním úřadům odpověděl, že Čep v Myslechovicích nebydlí trvale a je nemocen.³⁰ Proto se Jan této nemilé povinnosti úspěšně vyhnul.

Poslední dny před koncem války vnímal Čep nebývale intenzivně. Neustále se k nim vracel ve svých deníkových zápisech, v korespondenci s přáteli. Zanechal o nich také vzpomínku v *Sestře úzkosti*.³¹ Uvědomoval si však, že konec války přinesl svobodu jen na určitou dobu. Vracel se do Prahy, kde v rozhlase pronesl osvobozeneckou řeč. Sešel se se Skoumalem a přislíbil mu novou spolupráci ve Vyšehradě. Jelikož neustále tíhl k Francii, požádal o místo lektora češtiny na francouzských univerzitách. Vysněnou pracovní pozici nedostal a ještě k tomu mu bylo zakázáno vycestovat ze země. Na podzim roku 1945 byl spolu s přáteli (Durychem a Zahradníčkem) neoprávněně nařčen v časopisu Právo ze spolupráce s fašisty. Vše bylo ale naštěstí později vysvětleno. Tento čin ovšem naplno rozproudil kampaň proti katolickým spisovatelům, ke kterým Jan Čep neodmyslitelně patřil. Hlavní slovo ve štvavé kampani měl časopis Kulturní politika vedený E. F. Burianem. Konkrétně Čepa se silně dotkla cílená a promyšlená rána v podobě zákazu jeho projevu k rekviem za umučené vysokoškoláky, který si vyžádal první mezinárodní kongres studentstva konaný v Praze v listopadu 1945. Zákaz byl vysloven těsně před akcí přímo z úst ministra informací Václava Kopeckého, který Čepa, podle Mojžíra Trávníčka, nenáviděl až patologicky.³²

Rok 1946 se nesl ve znamení výraznější Čepovy práce v nakladatelství. Vlastní literární tvorbu upozadil, beletrie se mu nedařila. Jinak na tom byla esejistika, která se Čepovi v následujících dvou letech naopak výrazně dařila. Vyšel svazek esejů *Rozptýlené paprsky*. Opět však propadl skličujícím pocitům, proto začal tíhnout ke kněžství, což se odrazilo pochopitelně na jeho tvorbě. Krátce po skončení války se seznámil s Madeleine Monzerovou. Byla to třetí významná žena v jeho životě, která nejprve pomáhala Čepovi s překlady. Brzy přátelství přerostlo v lásku, ovšem v lásku zakázanou. Madeleine byla totiž ženou důstojníka české zahraniční armády. Pod vlivem začínajících politických procesů se Plk. Monzer rozhodl emigrovat do Francie i se svou manželkou roku 1948 a láska mezi Čepem a Madeleine tak rázem skončila.

³⁰ TRÁVNÍČEK, Mojžíra. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 134 – 138.

³¹ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 107 – 120.

³² TRÁVNÍČEK, Mojžíra. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 140 – 146.

V dubnu odjel Čep do Říma jako český delegát na Pax Romana – mezinárodní sdružení katolických intelektuálů.³³ Byla to jeho první návštěva Itálie a Říma, která v něm zanechala silnou stopu, o které se rozepisuje i ve své autobiografii.³⁴ Při návratu jej na letišti v Ruzyni čekalo nemilé překvapení v podobě příslušníků Veřejné bezpečnosti. V Praze již nenalézal klid a jeho odchod z Prahy uspíšila také informace o tom, že za jeho bytnou neustále chodí pán, pravděpodobně z bezpečnostních složek. Na základě změny politické situace se tak rozhodl strávit své poslední Vánoce 1947 v rodných Myslechovicích. V tomto období již probíhaly rozsáhlé výslechy a zatýkání obyvatel, pro nastupující režim nepohodlných. On sám se také pohyboval v poloilegalitě, navíc spousta jeho přátel emigrovala do zahraničí. I Čepovi se jednou naskytla vhodná příležitost k emigraci, když Syndikát českých spisovatelů vysílal spisovatele na studijní pobyty do Anglie. Na poslední chvíli však bylo jeho jméno vyměněno za Ivana Blatného a možnost emigrace touto cestou tak padla. Celé nelehké a nepřející období ještě podtrhy stále zvyšující se bolesti hlavy. Strávil tedy poslední pobyt ve Františkových lázních. Po vzoru svých přátel 15. srpna roku 1948 definitivně překračuje hranice u Aše. Zanechává za sebou dopis obsahující hořké rozloučení s domovem: „*Chvilí jsem ještě šel; potom jsem se otočil: světla pohraničního městečka svítla přede mnou v lehké mlze. Připadalo mi podivuhodně blízko – ale já jsem už přesto věděl, že se ta vzdálenost stala pro mne nepřekročitelnou.*“³⁵

Po překročení hranic jej v Bavorsku jako první uvítal Petr Lekavý, který se staral o československé exulanty. Brzy se za pomoci svých přátel dostal opět do Francie, tentokrát do Paříže. Doufal, že díky dobré znalosti jazyka, francouzského prostředí a vlivných přátel se velmi rychle uchytlí. Snažil se o pravidelnější literární práci v místním deníku. Finanční výdělek ale na jeho obživu nestačil. Sám v díle *Sestra úzkost* zmiňuje: „*Dělal jsem si iluze; měl jsem v hlavě román, který jsem chtěl napsat francouzsky, ale brzy jsem si uvědomil, že ve Francii a hlavně v Paříži mají lidé jiné starosti než poslouchat můj tlumený hlas a mou melodii pravděpodobně příliš nevtíravou.*“³⁶ Ve Francii tudíž, a bohužel, nebyl o jeho prózy zájem, i když se značně snažil prosadit. Sám sebekriticky přiznává, že problém s porozuměním jeho textů byl „uvnitř“ beletrie.³⁷

³³ PAVLÁSKOVÁ, Lydie. *Slovník mezinárodních organizací*. Praha: Práce, 1971. s. 61.

³⁴ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 110.

³⁵ Tamtéž, s. 95.

³⁶ Tamtéž, s. 112 – 120.

³⁷ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 12.

Teoretické důvody neúspěchu Čepa ve Francii formuluje Jan Zatloukal. Čep byl vnímán jako antikomunistický emigrant. Tomu šla naproti levicová francouzská inteligence, která emigranty výrazně odsuzovala. Dále se Čep setkával s dvojí kritikou. Jedna strana tvrdila, že jeho díla jsou příliš náročná pro lidová katolická nakladatelství. Na druhou stranu mu byla vytýkána banálnost. Francouzská literatura tíhla k originalitě, rafinovanosti k výrazným literárním efektům. A posledním článkem neúspěchu Čepa ve Francii byla jeho neobratnost a snad i pasivita v jeho úsilí. Byla mu vytýkána nízká míra diplomatickosti a přesvědčivých schopností a naopak mu chyběla jistá průbojnost, kterou jako kmenový autor v Melantrichu a později Vyšehradu nepotřeboval.³⁸

Na základě těchto neúspěchů byl nucen nastoupit roku 1951 v redakci českého vysílání Rádia Svobodná Evropa v Mnichově, kde žil následující 4 roky. Úkolem Čepa ve vysílání bylo psát úvahy a promluvy na různá osobní, politická i náboženská témata. Následovně zpracovával čtyřhodinovou relaci o knihách. Část svých poznatků pak upravil do mnohých zahraničních exilových časopisů. Zaměřoval se primárně na esej. Přísné dodržování termínů a psaní desetiminutových promluv do rádia bylo pro Čepa velice stresující. Roku 1954 vydal povídku *Květnové dni*. Poslední povídku *Tři pocesťní* napsal roku 1956. Zahrnuje poznatky z cesty na Slovácko s Fučíkem a Zahradníčkem a jejich bloudění polními cestami z návratu z vinného sklípku. Text povídky je vzhledem k jejich stavu při návratu rozverný a ironický, což není v Čepově próze obvyklé.³⁹ Tyto dvě prózy považoval za základ autobiografického románu, který chtěl již delší dobu napsat. Útvar románu byl pro Čepa příliš velké sousto a znovu přechází od románu k eseji. Ve francouzštině na tento popud začal psát *Sestru úzkost*, kterou dokončil v roce 1964. Z francouzského jazyka jej přeložil bratr Václav Čep společně s Bedřichem Fučíkem až po Čepově smrti roku 1974.⁴⁰

Výraznou změnou v Čepově životě bylo střetnutí s jeho budoucí manželkou. Byla dcerou významného francouzského spisovatele Charlese Du Bose. Vzali se roku 1954 a o rok později se jim narodila dvojčata, Klára a Jan. Primarose, jak Čep manželku nazýval, se po porodu přestěhovala zpátky do Paříže. Po krátké době se Čep odstěhoval za ní. Jeho návštěvy v Mnichově byly oficiálnější, pouze na pozvání rádia. A práci pro rádio vnímal ještě tíživěji. Propadal pocitům beznaděje, jelikož po jeho textech byla stále menší poptávka. Starosti si dělal také kvůli svým příbuzným, o kterých neměl pořádné zprávy. Kontakty však udržoval v Římě,

³⁸ ZATLOUKAL, Jan. *Recepce Jana Čepa ve Francii*. In: KUBÍČEK, T., WIENDL, J. *Víra a výraz*. s. 430.

³⁹ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 16.

⁴⁰ TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 155.

kde v roce 1953 vydal soubor rozhlasových promluv *O lidský svět* a *Malé řeči sváteční*.⁴¹ Svě rozhlasové texty osobitější povahy chtěl shromáždit a upravit ve výběr z jeho deníků a úvah. Vznikla kniha *Poutník na zemi*. Čep slavil své šedesáté narozeniny a cítil se vyčerpaný a unavený. K příležitosti jeho narozenin byl vyznamenán Řádem svatého Silvestra z rukou papeže Jana XXIII. Jeho přátelé v Mnichově mu k narozeninám opožděně věnovali *Zápisky Jiljiho Klena*.

60. léta 20. století znamenala uvolnění politické situace. Čep se postupně začal spojovat se svými přáteli, kteří byli uvězněni (Bedřich Fučík). Podařilo se mu setkat se sestrou Žofií ve Vídni. V polovině šedesátých let byl Čep vyzván samotným prezidentem Antonínem Novotným, ale i stranou, aby se vrátil do vlasti. Čep na přání nereagoval. V této době totiž řešil Čep převážně své problémy se zdravím, které se velice rychle prohlubovaly. Podepsal tak s rádiem Svobodná Evropa dohodu o odchodu do penze. Jediným výdělečně činným v rodině byla jeho manželka. O dva roky později postihla Čepa první mozková mrtvice. Příhoda zasáhla nejen chůzi, ale i řeč. Koncem roku 1966 navštívil Čepa po dvaceti letech jeho bratr Václav a také manželé Fučíkovi. Díky Pražskému jaru 1968 byly návštěvy u Čepa častější. Kontakt s rodnou zemí neztratil ani za doby normalizace v ČSSR. Korespondence byla však spíše jednostranná. Čep zvládl napsat dopis jen levou rukou. Roku 1973 nadiktoval dopis své dceři, který byl určen Fučíkovým. Dopis byl odpovědí na úmrtí jejich přátel. Oslavy sedmdesátých narozenin probíhaly těžkopádně. Čep se pohyboval jen za pomoci ostatních, ale i tak byl schopen žertovat s hosty. Rok na to Čep ležel v nemocnici, kde se s ním pomalu loučili všichni jeho přátelé. Zemřel 25. ledna 1974. Smuteční obřad se konal v katedrále Notre- Dame a Jan Čep byl pochován do rodinné hrobky Du Bos v Celle-St. Cloud u Paříže.⁴²

O úmrtí Jana Čepa se v Československu dozvěděli jen z placeného příspěvku rodiny v deníku Lidová demokracie. I přesto, že oznámení bylo jednoduché bez náznaku, že šlo o spisovatele, sešlo se při zádušní mši spousta jeho přátel a ctitelů. Hojná účast byla důkazem, že se na Jana Čepa nezapomnělo, i když by si to komunističtí představitelé přáli. O jeho vymazání z literatury se pokoušel Karel Nový článkem *Na shledanou*. Ve veřejných knihovnách již Čep neměl místo dlouhých dvacet let, a proto se jeho díla stala sběratelskou vzácností. O bohatý a neustále rozšiřovaný archiv Čepových děl se zasloužil převážně Ladislav Šebela, který shromáždil rukopisy, korespondenci i dokumenty. Přiměl také desítky příbuzných a přátel sepsat vzpomínky na Jana Čepa a vydal je v strojopisném sborníku, které doplnil

⁴¹ MACHALA, L., J. GALÍK, E. GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). s. 285.

⁴² TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, Brno: Proglas, 1996. s. 156 – 162.

vzpomínkami z vysílání Svobodná Evropa. Ještě významnější pak bylo šestisvazkové samizdatové vydání *Sebraných spisů Jana Čepa*. V letech 1978 – 1983 připravil Bedřich Fučík ve spolupráci s Mojmírem Trávníčkem projekt, ve kterém shrnuli celé Čepovo knižní dílo, převážnou část esejů a také prózy, které do té doby byly uveřejněny pouze časopisecky. Na tvorbu Jana Čepa navazovalo mnoho významných autorů a mnoho autorů inspiroval (Věroslav Mertl, Ivan Slavík). Po roce 1989 se začaly objevovat nové studie o Čepovi. Důležité však bylo, že se knihy mohly svobodně prodávat.

2. TVORBA JANA ČEPA

Předchozí kapitola byla věnována životu Jana Čepa a vlivům odrážejících se v jeho tvorbě, tj. vztahy, ať už příbuzenské či kamarádské, prostředí, ve kterém se narodil a vyrůstal a byl s ním fyzicky i mentálně spojen, vlivy vysoké školy a cestování, dále pak život v zahraničí a v neposlední řadě vliv jeho nemoci způsobující těžkosti. Všechny vyjmenované mezníky jsou důležité k pochopení jeho motivů využitých při jeho tvůrčí činnosti.

Dříve než se pustíme do analýzy Čepovy prózy, je důležité si vymezit jeho tvorbu z literárního hlediska. V jeho dílech se vyskytují jisté nezaměnitelné a charakteristické prvky, díky kterým můžeme autora zařadit do konkrétního proudu.

Jak jsme již zmiňovali, vyrůstal v katolické rodině a hluboká víra v Boha jej provázela celý život. Martin C. Putna řadí Čepa k autorům *spirituálního charakteru a vyhraněně katolické orientace*⁴³ Náboženské motivy, víra i tematika posmrtného života prostupují všemi jeho díly. K zařazení Čepa jakožto katolického autora na základě motivu víry v jeho dílech se přiklání i Ivan Slavík⁴⁴ či Vítězslav Macháček.⁴⁵ Zároveň bývá Čep nazýván křesťanským existencialistou. Existencialismus se nejčastěji promítá do jeho esejů: „*Společným znakem existencialistického postoje k životu je typická úzkost moderního člověka, úzkost z budoucnosti, ze smrti, ba ze samého bytí, bolestně zaostřené vědomí existence bezbranného lidského osudu uprostřed nezvládnutelných iracionálních sil, které jej převyšují.*“⁴⁶ Karel Komárek má tendence řadit Čepa, pokud si odmyslíme jeho básnický jazyk a vidění světa, k filozofům. Zároveň blíže charakterizuje smýšlení Čepa v duchu platónské verze křesťanství: „*Vše, na čem spočine náš zrak, je verzí a odrazem krás věčnosti. Až smrt nám ukáže vše v pravých barvách.*“⁴⁷ Tomuto tvrzení se věnujeme podrobněji v kapitole 3. Proměny v souboru *Modrá a zlatá*.

Setkáváme se i s tendencí zařazení Čepa k ruralistům. Při prvním zkoumání by se nesprávně mohlo zdát, že Čep psal prózu podobnou této skupině. Svá díla sice zasazoval do prostředí venkova, rodné vesnice, a popisoval postavy venkovanů, spojoval vesnici s přírodou a vírou, ale jeho vnímání venkova má zcela odlišnou funkci: „*Katolíkům jde o individuum, o jeho osud, o jeho spásu. Člověk je u nich před Bohem sám. Venkov je dějištěm, na němž se*

⁴³ PUTNA, Martin. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. 1. vyd. Praha: Torst. 2010. s. 929.

⁴⁴ SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 228.

⁴⁵ MACHÁČEK, Vítězslav. *50 českých autorů posledních padesáti let*, s. 34.

⁴⁶ PUTNA, Martin. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1078 – 1100.

⁴⁷ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 18 – 19.

odehrává to hlavní drama osobní spásy.⁴⁸ Při zobrazování a využívání tematiky venkova se snažil převážně o zachycení duchovní skutečnosti.

Literárněvědní autoři zabývající se Čepem spatřují v jeho tvorbě i jisté vlivy baroka. Například Iva Štrychová ve své publikaci *Motivy smrti v prozaickém díle Jana Čepa* poukazuje na podobnost tvorby Jana Čepa s barokem v přiblížení Boha obyčejnému člověku. Bůh byl považován za jedinou jistotu v životě. Další shodu s barokem spatřuje Štrychová ve vnímání rodného kraje spojeného s tradicemi a minulostí. Rodný kraj je také nesporným důkazem rodové tradice. Hlavní postavy Čepových děl jsou nositeli duchovního odkazu svých předků. Posledním barokním rysem, který Štrychová nachází, je Bůh zasahující do pozemského života. Ve světě existují určitá pravidla a zákonitosti, lidské jednání a chování směřující k jejich naplnění. Morální zákony připodobňuje Čep k zákonům přírody.⁴⁹

Charakteristiku Čepa samotného shrnul bravurně František Xaver Šalda v *Šaldově zápisníku VII*. Zde označil Jana Čepa za básníka jitrního zraku: „Každý básník má určité vidění světa, které není jen pouhým viděním fyzického stavu. [...] To vidění, které nemohu nijak jinak charakterizovat než jako vidění jitrní. Každý básník ovšem že vidí po svém a nově; ale u Čepa je to právě vidění jitrní v tom smyslu zvláštní svěžesti a zvláštního pokojného úžasu, té svěžesti, toho klidu, a toho pokojného úžasu, který mají věci polité vycházejícím sluncem a jakoby jím vynesené z vod dlouhého mlčení a ztmění. Čep vidí věci, z nichž nesešla posud rosa. To je jedna mez, a sice horní, ve škále jeho vidění. Ale je i mez spodní, a ta je v tom, že Čep věci a lidi svým pohledem váží.“⁵⁰

Jitrní zrak, který ve spojení s Janem Čepem zmiňuje Šalda, má určitou návaznost na koncept dvojího domova. Vnímání dvojího domova vychází u Čepa z jeho ztotožnění se s platonismem *jako by lidský život byl konec konců jen hra stínů na tekoucí vodě...[...]* tato hra stínů je platonská intuice, která je mi vrozená.⁵¹ Mojmír Trávníček uvádí, že Čepův vrozený platonismus vidí pozemský život jen jako „v zrcadle a podobenství“ a očekává po přechodu do věčného domova dokonalé prozření a patření věčných krás, skrytých našemu zdejšímu zraku za krásami pozemského života. Je to platonismus roubovaný na evangelia a svatého Pavla.⁵² Čep je přesvědčen, že celá a pravá skutečnost je prostoupena touhou a snem jako živlem

⁴⁸ PUTNA, Martin. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*. Praha: Torst, 2010. s. 854.

⁴⁹ ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. s. 27 – 30.

⁵⁰ ŠALDA, František. X. *Šaldův zápisník VII*. (1934 – 1935), Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 128.

⁵¹ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 109.

⁵² TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pouť a vyhnanství*. Brno: Proglas, 1996, s. 14.

*rovnocenným a domorodým a že svět viditelný má svůj nepochybný doplněk ve světě neviditelném.*⁵³

První domov vnímá Čep jako viditelný, totožný s venkovem. Dostává pojmenování na základě našeho prozatímního bytí ve světě, propůjčení lidské existence. První domov zasazuje do svého rodného kraje. Obraz rodné vesnice je velice podobný rodné vesnici Čepa. Hlavní postavy mívají také velké množství totožných charakteristik s jejich autorem. Spojitost spatřujeme především v nepatrných detailech z života Čepovy vlastní rodiny, zejména vztahů, například k sestře nebo otci. Čepa můžeme tedy označit za „pravdivého autora“, který svými názory, svým přesvědčením ztotožňuje se svými povídkami, nedochází u něj tedy k odcizení či k rozporu mezi autorem a dílem.

Druhý domov Čep vnímá jako něco abstraktního, neviditelného a nadpřirozeného, zároveň neměnného a stálého, co již nejsme schopni fyzicky navštívit. Lze však tento domov, v hmotném světě, zprostředkovat skrze zesnulé. Slovy autora to znamená, že máme *vědomí o tajemném společenství živých a mrtvých, minulých i budoucích, kteří jsou svázáni poutem tělesného i duchovního rodu, lásky i viny, vzájemné zásluhy.*⁵⁴ Hrdinové Čepových próz stojí tedy čelem proti vesmíru. Situace přibližující jedince universu vznikají v dílech náhodně, bez předcházejících dějových peripetií. Při setkání hrdiny s transcendentním se musí zároveň potýkat s pocity úzkosti, nicotnosti, sebe jako nesamozřejmosti v bytí. Čep tyto situace zasazuje většinou až na konec svých děl, jež jsou vrcholem vyprávění. Vždy jde však o velice subjektivní zážitek jedince komunikujícího s universem.⁵⁵

Vnímání bytí jako dvojího domova prošlo v Čepových dílech určitým vývojem. V začátcích Čep zprostředkoval dvojí domov skrze sny prolínající se se skutečností. V pozdějších prózách můžeme vnímat dvojí domov jako střet mezi domovem na vesnici či ve městě a domovem ve světě. Tento rozpor je znatelně zprostředkován například v *Zápisích Jiljího Klena*. Hlavní postava odchází z rodného kraje do ciziny, následně se vrací a hledá jistoty.

S motivem dvojího domova Čep výrazně pojí vnímání barev a přírody. Pomocí nich dokresluje situace, ve kterých se postavy ocitají. V dílech se proto vyskytuje určité spektrum barev, které jsou pro jeho tvorbu charakteristické. Hlavní barvou, která se objevuje napříč všemi knihami Jana Čepa, je modrá, což je důvodem vydání novely *Zápisiky Jiljího Klena* ve výboru

⁵³ ČEP, Jan. *Báseň a jeho inspirační zdroje*. Litovel: Okresní osvětový sbor, 1941, s. 9.

⁵⁴ Tamtéž, s. 12.

⁵⁵ SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 229.

Modrá a zlatá. Čep charakterizuje modrou barvou právě druhý domov jako *modř nebeské prohlubně*.⁵⁶ Využívá tedy přírodu a barvy, spojuje je s pocity úzkosti, strachu, i blaha.

2.1 Základní existenciální motivy

V následující kapitole se budeme věnovat interpretaci základních motivů existencialismu, jejichž variace následně vztáhneme na prózu Jana Čepa.

Vyprávění v existenciální literatuře obsahuje primární motivy, jež jsou pevně dány, přičemž jsou autory variovány. Mezi nejzákladnější pilíře existenciální literatury patří existence (bytí) a svoboda. Člověk v existenciální literatuře dokáže vnímat a realizovat svou existenci. Je schopen si uvědomit svou vlastní subjektivitu, zároveň si je však vědom její konečnosti, tedy smrtelnosti.⁵⁷ Toto uvědomění také ovlivňuje jeho aktuální pocity úzkosti, strachu, dočasnosti, osamělosti a vychází z předpokladu, že základním pudem každé živé bytosti je být ve společnosti, bránění se pocitu odcizení a své vlastní degradace. Podle Jerzyho Kossaka patří mezi základní motivy existencialismu v literatuře *různé formy pesimismu a zoufalství, prožívání vlastního absurda, vidění a analýza vlastního psychického nitra v izolaci od společnosti, hledání soběstačnosti jedince, snaha o pochopení pouze sebe sama ve světě, který jedinec vidí jako svět roztržštěný, zlý a nepochopitelný. Jelikož je existencialismus v literatuře založený na neracionálním smýšlení, vyvolává v nás pocity beznaděje, nejistoty a zoufalství na rozdíl od racionality, která je založena na určitém řádu*.⁵⁸

Existence je neodmyslitelně spjata s časem (jako vědomím svého vlastního setrvávání ve fyzickém světě), a místem (jakožto pobytem, situováním a umístěním člověka). Jedinec si nemůže vybrat, do jaké doby nebo do jakého města či vesnice se narodí, toto vše mu je již předurčeno. Na základě umístění jsou vyvolány v člověku situace, při kterých bojuje například s pocity strachu, bolesti, smrti. Fyzický svět je existencialisty vnímán jako pouť, jako cesta. Jedinec prochází životem s vědomím, že hmotný svět je jen zastávkou na určité období jeho bytí. Jeho existence je absurdní. Na tomto základě člověk opět prožívá pocity úzkosti až zoufalství, osvobozujícím vykoupením pro něj bývá až smrt.

Jak jsme zmínili výše, základním a neodmyslitelným pilířem je také svoboda. Svoboda souvisí jak s absurditou, tak se smrtí. Svoboda rozhodování ovlivňuje, jak bude jedinec žít, čím

⁵⁶ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, [1994]. s. 44.

⁵⁷ ČERNÝ, Václav a Jarmila VÍŠKOVÁ., ed. *První a druhý sešit o existencialismu*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 29 – 33.

⁵⁸ KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filosofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978. s. 7 – 44.

jedinec bude a jak je schopen plnohodnotně naplnit svůj vlastní život. Pouze uvědomění si své vlastní svobody dává jedinci pocit jistoty, díky kterému je schopen nalézt sám sebe.

Shrnutí existenciálních děl vystihuje Peterková: „*Díla existenciálního charakteru jsou oproštěna od děje, mnohem větší pozornost je věnována subjektivnímu prožívání jedince a jeho zachycení v mezní životní situaci. Situace v životě takového hrdiny vyžaduje rozhodnutí, prostřednictvím něhož musí usoudit, co dál. Ono rozhršení je popisováno na základě vnitřních promluv jedince a jeho psychického rozpoložení.*“⁵⁹ Jedince charakterizuje přítomný moment, který v něm vyvolává vnitřní konflikt a prostřednictvím svého svobodného rozhodnutí je schopen se nadále utvářet a doplňovat.

2.2 Existenciální motivy v próze Jana Čepa

Z kapitoly 2. Tvorba Jana Čepa je patrné, že Čep promítá do svých próz především obrazy z tradičního venkova, přírody a v neposlední řadě dvojího domova. Jak zmiňuje Holý a Jukeš: „*Jsou to tradiční jistoty, jež se staly orientačními body jeho díla: rodný kraj a domov, společenství předků, křesťanská víra jako záruka smyslu života. V nich spatřoval Jan Čep lék vůči krizi moderního, nezakotveného a neklidného člověka, protiváhu vůči nadvládě peněz a hmotných statků.*“⁶⁰

Tyto motivy ale nejsou jediné, které se v jeho prózách vyskytují, jsou spojeny všudypřítomnou smrtí a s ní souvisejícími pocity úzkosti, strachu, provinění. Silný a do budoucna určující prožitek konce života pocítil Čep velmi brzy. Setkání se smrtí popisuje v díle *Sestra úzkost*. Tatínek jej jako malé dítě vyzval, ať se jde podívat na svého čerstvě narozeného bratříčka. Čep vnímal bledé tělíčko jako bez života, položené na studeném prkně ve světnici a chtěl bratříčka pohladit. Tatínek jej však zastavil se slovy, že se to nesmí. Tatínkovou odmítavou reakcí si Čep se tušení smrti potvrdil.⁶¹ Tento zážitek popisuje v *Sestře úzkost* jako: „*To tkanivo pozdějších zkušeností, snů a úvah mladého a pak dospělého muže.*“⁶² Smrt v Čepově díle vnímáme jako leitmotiv (vůdčí, ústřední myšlenka)⁶³, který prostupuje celým

⁵⁹ PETERKOVÁ, Nikol. *Existenciální motivy v české poezii po roce 1948*. Ostrava, 2016. bakalářská práce (Bc.). OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ. Pedagogická fakulta. s. 13 – 14.

⁶⁰ HOLÝ, Jiří a Emil LUKEŠ. *Kniha textů 3: česká literatura od počátku k dnešku, Od počátku století do roku 1945, 1. polovina 20. století*, s. 603.

⁶¹ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 15.

⁶² Tamtéž, s. 16.

⁶³ *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství, 1957. s. 542.

souborem *Modrá a zlatá*. Zároveň jej označujeme jako dynamický motiv, jelikož na základě jeho proměn se výrazně mění i myšlení postav.⁶⁴

Smrt a úzkost se vzájemně prolínají a doplňují, nejinak tomu bylo i u Čepa. Jeho strnulost v úzkosti pramení z jeho mládí, kdy na něj otec byl velice přísný. Mnoho Čepových prvotin působí na literárněvědné kritiky tak, jakoby se chtěl Jan z tohoto pocitu vypsát. Trávníček však hovoří o tomto Čepově stavu i v pozitivní rovině: „*Úzkost se stává trvalým stavem; nepřetržitým tlakem bude kultivována a projasňována, a prohlubující se Čepův pohled vyjasní a jeho slovo nabude oné jitrní svěžesti, která uhranula F. X. Šaldu (a nespočet čtenářů)*.“⁶⁵ V novele *Zápisky Jiljího Klena* odkazuje Čep přímo skrz Klena na francouzského romantického autora *Alfreda de Vignyho*, jež jako jeden z prvních vnesl do francouzské literatury tón pesimismu a úzkosti. A právě motivy úzkosti, tesknoty a strachu chápeme ve spojení s motivy všudypřítomné smrti u Jana Čepa jako stěžejní a lze je pokládat za jedny z nejdůležitějších.

Motivy smrti a úzkosti tvoří nedílnou součást hrdinovy cesty všemi jeho útrapami, která končí poznáním, prozřením. Pomocí odhalení skryté, utajené skutečnosti zmíněné motivy bez podmínky utvářejí hodnotu a celkovou atmosféru Čepových děl. Je však pravdou, že v mnoha případech je těžké tyto motivy od sebe odlišit, jelikož jsou spolu až moc spjaty: „*Motivy tesknoty, u níž není vysvětlení příčin vždy slovy postižitelné, a úzkosti jako strachu z neznámého se v povídkách téměř nerozlučitelně proplétají. Často se k nim přidružuje také motiv strachu, který je pak věrně doprovází*.“⁶⁶ Vladimír Papoušek například uvádí, že nemůžeme chápat *každý obraz smrtelné úzkosti a opuštěnosti* jako existenciální, protože ne všechny takové obrazy *je možné spojovat s vědomím existence*.⁶⁷ Avšak těsné spojení těchto motivů dohromady přispívá významnou měrou k tomu, že si hrdina v sobě vybuduje neochvějnou důvěru a naději v Boha, což Čep považuje za žádoucí a správné. Čep totiž chápal, že jediným důvodem stvoření každé lidské duše je její směřování k věčnosti. Věřil, že každá duše je vykoupená Kristovou krví, čímž si ji Bůh hlídá a ochraňuje. Dohledu Božího si můžeme všimnout vzácně, třeba jen jednou za život, vždy je však patrný v okamžiku smrti.⁶⁸ Toto vše přispívá k odevzdanosti a pokoře, jež přináší člověku prozření.

⁶⁴ ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. s. 39.

⁶⁵ TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno: Proglas, 1996. s. 26.

⁶⁶ BENEŠÍKOVÁ, Jana. *Motivická výstavba povídek Jana Čepa z 30. let 20. století*. Brno, 2007. s. 36.

⁶⁷ PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté: existenciální fenomény v české próze dvacátého století*.

Praha: Torst, 2004. s. 11.

⁶⁸ ČEP, Jan. *Básník a jeho inspirační zdroje*. Litovel: Okresní osvětový sbor, 1941, s. 11.

Čep ve svých dílech upozorňuje na různé variace smrti, proto k vymezení jednotlivých typů smrti využíváme publikaci Ivy Štrychové *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, která několik z nich vyčleňuje. Zmíníme proto pouze ty, jež se vyskytují v próze *Modrá a zlatá* (1938). V souboru je konkrétně přítomna smrt pomíjivá, kdy hlavním postavám vyprší vyměřený čas. Dále se setkáme se smrtí, která je vykoupením, což platí pro postavu Ančí vysvobozené smrtí z jejího pozemského trápení, a se smrtí, která je symbolicky zprostředkována skrz zesnulé.

Smrt je Čepem obecně vyjadřována skrze vzpomínky a samomluvu postav, a to zejména v přímém okamžiku smrti, či během rozhovoru se sebou samým nebo Bohem; v jedinečném okamžiku, kdy se prolíná dobré i zlé, a vše splývá do jednoho. Prvním typem smrti, který budeme interpretovat, je smrt pomíjivá. Při ní si hlavní postava uvědomí svou vlastní smrtelnost. Na základě pochopení této skutečnosti dochází k poznání pravých hodnot ještě ve chvíli, kdy postavám zbývá pár okamžiků života. Dostávají šanci, aby byli schopni alespoň minimálně napravit své chyby. V okamžiku smrti bývají postavy konfrontovány s absolutnem, které si však něco od hrdinů vyžaduje. Jakoby k nim mluvilo a zároveň bylo němé. Postava si svou přirozenou smrtí doplňuje to, co ve fyzickém světě nebyla schopna nabýt. Čepovi hrdinové často žijí ve hmotném životě jako v iluzi, a ve zlomovém okamžiku, nejčastěji, když je stíhá vlastní smrt, se zjevují náznaky Boží. V tomto případě hlavní postavy vnímají smrt jako přechod do svobodnějšího prostoru a nachází pravý smysl svého bytí.

Druhý typ smrti můžeme definovat jako smrt vykoupením. Pozemský život hlavním postavám v dílech Jana Čepa nepřináší žádné uspokojení, naději či naplnění. Vnímají smrt vlastní rukou jako konečnou a jedinou možnost se shledat se svými zemřelými příbuznými, po kterých tak touží. Určitým způsobem je pro ně smrt fascinující, považují ji za bránu do druhého, pro ně lepšího světa: „*Smrt je zobrazována jako absolutní tajemství, které může tvořit protiváhu stejně absolutní úzkosti, zoufalství i rezignaci, tedy prvků spojených se specifickou interpretací fyzické existence.*“⁶⁹ Velice málo se setkáváme v Čepových dílech se situacemi, kdy člověk a transcendentnost přijdou do přímého střetu. Čep tento rozpor vnímá jako porušení křesťanského řádu, jelikož každému člověku byl dán život jako dar, se kterým bychom měli patřičně také zacházet a jsme povinni nést vlastní lidský úděl až do své přirozené smrti.

Posledním typem smrti je smrt zprostředkovaná skrz zesnulé. Tento typ smrti vnímají hlavní postavy dennodenně. Zesnulí se k nim vrací v myšlenkách, vzpomínkách i snech. Ve

⁶⁹ PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté: existenciální fenomény v české próze dvacátého století*. Praha: Torst, 2004. s. 43.

většině Čepových próz se zesnulí zjevují ve velice ostrých konturách a barvách. Kontrastem jsou *Zápisky Jiljího Klena*, kde vnímá Klen své blízké zesnulé pouze matně. Vybavuje si spíše vůně, zvuky či gesta s nimi spojené. Konkrétněji se mu zjevuje postava Petra Marka, která se promítá do jeho syna Vojtěcha. Pomocí smrti zjevující se skrze zesnulé se postavy mohou osvobodit od pozemských hříchů, které jimi byly na mrtvých spáchány. Tento typ smrti je úzce spojen s Čepovým vnímáním domova, jež je popsán v této výše.

3. PROMĚNY V SOUBORU MODRÁ A ZLATÁ

V předchozí kapitole 2.2 Existenciální motivy v próze Jana Čepa jsme shrnuli nejvýraznější existenciální prvky, které se promítají do próz Jana Čepa. V následující kapitole budeme podrobněji analyzovat a interpretovat konkrétní soubor *Modrá a zlatá* (1938) a v ní obsažené prózy *Ponocný*, *Zápisky Jiljího Klena* a *Zatopená ves*. Vše na základě vytyčených prvků, jež navzájem variují. Rovněž se okrajově zmíníme o tématu lásky v Čepových prózách, neboť i láska podobně jako smrt způsobuje úzkost, nejistotu a obavy.

V prologu *Modré a zlaté* (1938) autor zmiňuje provázanost všech tří próz, které společně tvoří nedělitelný celek. *Ponocný* naznačuje únavu člověka z nezajímavě prožitého života, *Zápisky Jiljího Klena* popisují rozklad osobnosti a zároveň je v nich možné tušit naději, a *Zatopená ves* ukazuje, čeho je třeba se vzdát, aby život dostal pravou a ryzí podobu s nadějí do budoucna.⁷⁰ Vycházíme z novely *Zápisky Jiljího Klena*, kterou budeme komparovat se zbylými dvěma povídkami souboru.

Hlavní postavou novely *Zápisky Jiljího Klena* je stejnojmenný hrdina, který se navrácí z cest po cizích zemích do rodného kraje. Většinu života Klen tráví v zahraničí, v jižní Evropě. Usadí se ve Španělsku, kde založí rodinu. Jeho manželka a syn však předčasně umírají v důsledku občanské války. Osamocení Klen se rozhodne vrátit do Čech, konkrétně do vesnice poblíž svých rodných Křelovic, do Strání. Rodný kraj Čep považuje za symbol, *ze kterého všechny jeho příběhy vycházejí a současně se v něm také schází*.⁷¹ Čep v próze využívá nalezených zápisů z deníku mrtvého a celé dílo staví na vnitřním monologu hlavní postavy, který je výrazným prostředkem existenciální literatury.⁷² Na významu nabývá to, co si Klen zaznamenává do svého deníku a rovněž způsob, jakým nad svými zápisky přemýšlí. Nemůžeme tvrdit, že je dílo zcela autobiografické, jelikož Čepovi v době tvorby *Zápisů Jiljího Klena* bylo méně než hlavní postavě a sám se neztotožňuje s Jiljím.⁷³ Jiljího Klena označuje Martin C. Putna jako novoromantického zbytečného člověka, který nenalezl ani své místo a ani svůj smysl.⁷⁴ Klen totiž přebývá ve vesnici, u které předpokládá splnutí se svým okolím. Nedaří se mu to, neboť výrazně vyčnívá svou nadměrnou nábožností.

⁷⁰ ČEP, Jan. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 4.

⁷¹ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 100.

⁷² KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 24.

⁷³ KRATOCHVIL, Antonín. *--za ostatními dráty a minovými poli--: vzpomínky a svědectví*. Wielenbach: Erasmus-Grasser-Verlag, 1993. s. 66.

⁷⁴ PUTNA, Martin. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. 1. vyd. Praha: Torst. 2010. s. 1036.

Klen má typické charakteristické rysy postav, jež se často vyskytují v raném období Čepových próz. Svým tragickým životem, soužením a životními zkouškami se přibližuje k Bohu. Bůh však nic neřeší, přítomnost Boha je dána. Všechny odpovědi na své niterní otázky Klen dostane, až se setká s Bohem.

Prototypem Čepových hlavních postav je buď venkovský hrdina, či intelektuál.⁷⁵ V *Zápisích Jiljího Klena* figuruje Klen jako inteligent, který opouští své rodné město, ale po životním ztroskotání se navrácí zpátky ke své jistotě, k rodnému domovu. Vtěluje se do něj tušení absolutní a věčné slasti, jež Čep označuje jako obraz posmrtného života.⁷⁶ Tento obraz chápe, v duchu katolicky orientovaných existenciálních myslitelů, nejen jako to reálně přítomné a živé, ale zejména rozsáhlé duchovní, včetně již zemřelých předků. Víra v posmrtný život je vtisněna do postavy jako schopnost vycítit přítomnost svých zesnulých příbuzných a současně je ujištěním, že smrtí život nekončí, naopak pokračuje v druhém domově. Onu schopnost povšimnout si neúplnosti vystihuje F. X. Šalda jako již zmíněný „jitřní zrak“. Druhý domov tedy přesahuje pomyslnou hranici mezi přirozeným a nadpřirozeným, což potvrzuje i samotné tvrzení Čepovo: „*Každé lidské gesto, sebeubožejší lidský osud má [...] jaksi dvojitý význam, promítá se a lomí do dvojího plánu, přesahuje z času do věčnosti.*“⁷⁷ Do „našeho“ domova, prvního, se neustále promítá vědomí „druhého domova“ a často bývá v próze označován jako absolutno či věčnost.⁷⁸ „*Přítomnost této části dává věcem jiný, nový smysl a dodává smysl tam, kde předtím nebyl. Sémantizuje to, co je v „našem světě“ nesémantizovatelné, legitimizuje to, co je v něm absurdní.*“⁷⁹ A právě neúplnost „prvního, empirického domova“ Klen pocítuje.

Z poznatků v předchozí kapitole 2. Tvorba Jana Čepa je zřejmé, že Jan Čep často čerpal své náměty z venkova. Právě pomocí venkova zrcadlil hrdinův osud. Vesnici v próze Jiljí Klen vnímá jako symbol běžného života, jehož středobodem je opakované střídání ročních období s nemnoha večery, kdy venkovští obyvatelé prožívají zpestření svého jednotvárného bytí. Návaznost na roční období proto nechybí již v první nostalgické a symbolické větě, která je vhodným úvodem jeho novely: „*Už snad bude jaro. Neříkám to, že bych se na něj těšil. Nemám nejmenší příčiny těšit se na něco, co bude nebo co by mohlo být.*“⁸⁰ Interpretačně můžeme slovo *jaro* vyložit z několika odlišných pohledů. Jaro lze pochopit jako období, které je pevně zakořeněné ve všech Čepových dílech a symbolizuje čas, který postavám náleží. Jasným

⁷⁵ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. s. 112.

⁷⁶ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 100.

⁷⁷ Tamtéž, s. 32.

⁷⁸ KUBÍČEK, Tomáš a Kateřina BURGETOVÁ. *Jan Čep: Dvojitý domov (1926)*. 8. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2017. s. 10 – 11.

⁷⁹ ŠIDÁK, Pavel. *Katolická poetika Jana Čepa*. In: KUBÍČEK, T., WIENDL, J. *Víra a výraz*. s. 409.

⁸⁰ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 35.

důkazem je fakt, že Klen svůj věk, čtyřiapadesát let, konkrétně přirovnává k období žní a prvního podzimu. Zároveň se jaro vztahuje k začátku jeho vyprávění. Klen vnímá kapitolu ve Stráních jako nové jaro svého života. Nakonec samotná věta se dá vhodně vztáhnout i k závěru knihy, jelikož sám Jiljí Klen ví, že mu dochází čas a jednou, konečně, přijde jaro na věčnosti. Zároveň se Jiljí paradoxně netěší ani na jedno. Není ani z jednoho nadšen a přistupuje k nim neutrálně, jelikož žije především přítomností. Snaží se oprostít od minulosti, jde vstříc budoucnosti, setrvává v současnosti.

Dalším výrazným tématem díla je konfrontace obyvatel vesnice a města. Obecně se přistupuje k venkovskému obyvatelstvu jako k lidem prostým, kteří nejsou vnímáni rovnocenně s obyvatelstvem městským: „*Lidé tu rostli jako divoké kvítí, plné vůně a rosy, ale také ovšem jako dravci, v jejichž zornicích doutnalo záhadným ohněm. Co všechno se může krčit na dně duší, které se v poučných knížkách rády nazývají prostými!*“⁸¹ Ale právě Jan Čep svou tvorbou k venkovskému obyvatelstvu tíhl, snad také proto, že se na venkově narodil.⁸² Jeho vztah k rodnému kraji jsme vymezili již výše. Svě souznění s vesnicí zprostředkovával skrze své postavy: „*Víš, tam je to, co ti dnes nemají: cosi velkého a rytířského, ochota přijmout tragiku života. Vědomí, že život je posvátný a slavný a že se jisté věci nesmějí obracet naruby. Může se tomu říkat víra.*“⁸³ Klen vyzdvihuje u venkovského obyvatelstva přirozenou spiritualitu, vetkanou do silné víry, která je v nich zakořeněná již od narození. Vytýká ale dnešní generaci lidí, že jim chybí Shakespearovo a Homérovo pojetí tragiky života spočívající v přijetí onoho těžkého břemene. Život má podle něj odjakživa danou harmonii a řád, ale mladší generace nejsou ochotny je vidět a přijímat. To zaběhnuté a zakořeněné v každém člověku mívalo větší hodnotu než nyní. Vše chrabré se z života lidí začíná vytrácet a lidé nezacházejí s tím, co jim bylo dáno, uvážlivě. Klen věděl, že se u místních obyvatel začíná vytrácet kolektivní paměť. Pociťuje úzkost z roztroušení jistoty v tradičním schématu.

Spojovacím prvkem mezi všemi lidskými bytostmi, obyvateli vesnic i měst, by měla být podle Klena víra. To dokazuje i jeho promluva k místnímu obyvatelstvu během své osvětové přednášky, o kterou byl řídícím Valou požádán. Vala kladl důraz na to, aby Klen zmínil *něco povznášejícího... hlubokého*.⁸⁴ Což Klen do své přednášky také promítá: „*Nevěřte lehkým slovům, která k vám honí vítr ze všech koutů. [...] Nechte je odvadnout, zešpinavět, zplihnout, a čekejte, co zůstane po nich. Dávejte pozor na to, co nepomijí, co je plodné pravdou*

⁸¹ ČEP, Jan. Zápisky Jiljího Klena. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 45.

⁸² HOLÝ, Jiří a Emil LUKEŠ. *Knihy textů 3: česká literatura od počátků k dnešku, Od počátku století do roku 1945, 1. polovina 20. století*, s. 603.

⁸³ ČEP, Jan. Zápisky Jiljího Klena. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 54.

⁸⁴ Tamtéž, s. 80.

a tajemstvím jako půda, z které roste vaše obilí.“⁸⁵ Z promluvy je patrné, že Jiljí Klen má ještě čas na to, aby své vědomosti zprostředkoval dalším generacím. Snaží se jim přiblížit svá poznání a pochopení světa. Svět je v jeho očích postaven na jedné myšlence, na kterou je třeba se rozvzpomenout. Skrze přednášku rozmlouvá Klen i sám se sebou. Svým vystoupením zakrývá rozpaky, které cítí a nutí se nahlas vyřknout to, nad čím přemýšlí: „*Cesta, pravda a život jsou obsaženy jen v jednom jméně, a to jméno je napsáno na počátku a na konci všech věcí.*“⁸⁶ Záměrně parafrázuje evangelijní výrok: „*Já jsem cesta, pravda a život.*“⁸⁷ Využívá takzvaně postavy dvojníka - Ježíše Krista. Fučík zmiňuje, že jen toho považoval Čep za *jediného, skutečného a vznešeného partnera.*⁸⁸ Dvojník Klenovi pomáhá v obraně před nicotou a samotou, kterou v určitých pasážích prózy cítí.

Na dalších stránkách novely však Klen naráží na bezbožné vlastnosti osob, které paradoxně vyzoroval z chování jednotlivých lidí po své přednášce. Zoufá si: „*Až odejde (páter Leo, pozn. autora), zůstane kostel zavřen, a nikdo to ani nezpozoruje. Pomine i ta poslední pohnutka, aby se lidé v neděli dopoledne umyli a oblékli do čistého prádla.*“⁸⁹ Nadlehčeně zmiňuje Klen fakt, že obyvatelé Strání v sobě už nemají zakotvenou zmíněnou přirozenou spiritualitu, kterou by u venkovského obyvatelstva čekal. Za chvíli nezbude nic, co by je donutilo uctít Boha svou návštěvou v kostele a vnímat to jako obohacující společenskou událost. Přestávají v Bohu hledat útěchu, přestávají v Něj věřit a milovat Jej. Klen má ale vysokou šanci, že bude úspěšný. Je schopen předat své zkušenosti pomocí slova, avšak pochybuje, zda bude mezi venkovským obyvatelstvem správně pochopen. Zmíněnou nezakotvenost v náboženské tradici dnešních lidí berou na lehkou váhu i starší lidé z „obyčejné“ generace. Důkazem je předcházející rozhovor mezi Valou, radou Hynkem a procházejícím Klenem: „... *dnes nebyla mše. „A to vám tolik chybí?“ zeptal jsem se (Klen, pozn. Autora). „Což o nás,“ řekl řídící Vala; „inteligentní člověk se bez toho obejde, ale co obyčejní lidé? Něco duchovního člověk musí mít.“ „Prosím Vás, pane řídící. Vy pořád s tím duchovním! Udělá se odpoledne nějaká kopaná nebo zkrátka nějaká paráda s muzikou a s přísahou na vlajku.*“⁹⁰ Náboženská tradice je lidmi vnímána jako zvyk, jako pouhý obyčej, kterému lze jednoduše odvyknout. Vždy přece přijde nové pravidlo zaplňující prázdné místo. Jiljí však z tohoto smýšlení cítí silnou úzkost a snaží se v rámci přednášky promluvit k obyvatelům a vést je

⁸⁵ ČEP, Jan. Zápisky Jiljího Klena. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 89.

⁸⁶ Tamtéž, s. 90.

⁸⁷ Evangelium sv. Jana (14, 6)

⁸⁸ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994. s. 52.

⁸⁹ ČEP, Jan. Zápisky Jiljího Klena. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 72.

⁹⁰ Tamtéž, s. 84.

k zamyšlení. Zároveň nařiká i nad lidskou nedočkavostí a neschopností prohlédnout: „*I venkované jsou dnes v tomto smyslu tak zkažení, že jsou takřka neschopni svobodného úsudku.*“⁹¹ Apeluje, aby nebyli jako ovce, které vše vidí jen jednostranně a jak jim někdo nakáže: „*Představte si konec hry na slepou bábu – najednou nám spadne šátek z očí, a my si řekneme: Ach, takhle to tedy bylo! A já běžel docela opačným směrem.*“⁹² Jak jsme zmínili v kapitole 2. Tvorba Jana Čepa, Jan Čep vycházel částečně z platonismu, kde je jádrem odraz věčnosti v pozemském světě, nám viditelný V tomto konkrétním výroku se však od vnímání křesťanského platonismu odchyluje. Klen předkládá posluchačům jejich život jako soustavné bloudění bez Boha, aniž by si sám připustil otázku, zda je záměrem Boha nás nechává celý život tápat.⁹³

Přednášce předcházelo působivé kázání pátera Lea, které mělo silný a skrytý náboj s vnitřním dopadem na posluchače. Bylo to kázání, jaké slyšel Klen zřídka. Důležitá nebyla jen slova, která jako by byla vzata výhradně z evangelií, ale zejména způsob farářova vystupování. Jeho projev umocňoval celkový dojem tak, že význam slov ustupoval do pozadí. Vše se slévalo v jeden proud, který se spirálovitě stácel k jednomu bodu. Jeho kázání nezáleželo na slovech, ale na myšlence, která jím pronikla a která byla předávána tím, co činil: gestem, výrazem, odhodláním. Tak odkrýval přítomnost skutečnosti, která byla nezjevná a slovy nevyjádřitelná, přítom naléhavá a v každém životě stále existující. Jen ji uvidět, jen ji zaslechnout. Pro Čepova vypravěče je dle Vrány typické naslouchání tomu, co právě v tichu promlouvá: „*V rozevřeném tichu vnímavé úcty k bytí může promluvit celá skutečnost, může vyslovit své tajemství a může oslovit naše srdce.*“⁹⁴ Ono křičící ticho, na které Klen čekal, jej zasáhlo po páterově kázání, ale i po své přednášce. Víval jej více než potlesk. Mnohdy jsou ticho a myšlenky plodnější než bouřlivý potlesk, který tvoří zpětnou vazbu jen přednášejícímu.

Klen je postava staršího nemocného muže, který až díky své nemoci našel rozvahu a klid: „*Je i tak podivuhodné, že vůbec ještě něco jest, dnes a dá Bůh ještě zítra.*“⁹⁵ Z věty je patrné zoufání si nad svým osudem, který Jiljí neměl jednoduchý. Otec zesnul během války, bratr zemřel přímo ve válce a jeho manželka se synem následně po něm. Během svého života Klen cestoval a nyní se chce usadit ve vesnici, na kterou má v mysli uchovány idylické vzpomínky. Teskní po domově, který se již nikdy nevrátí, jelikož domov je změněn

⁹¹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 81.

⁹² Tamtéž, s. 88 – 89.

⁹³ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 19.

⁹⁴ VRÁNA, Karel a Jolana POLÁKOVÁ. *Svoboda k pravdě*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 92.

⁹⁵ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 35.

k nepoznání. A proto nechává Čep Jiljího se vrátit do rodného kraje. Rodný kraj Klen vnímá jako tradici, která do značné míry usměrňuje život a zároveň poskytuje jistotu i po smrti blízké osoby. Jistotu rodného kraje chápeme jako odkaz člověka. Avšak ve vesnici, kterou měl vrytou do paměti, nezůstalo nic starého a známého. To, co bylo staré, bylo tak zanesené prázdnotou, že pod jejím nánosem nešlo nic rozpoznat. V Křelovicích nemohl najít hrob svých rodičů a nerozpomněl se na žádné ze svých příbuzných. Sám přiznává: „*Pak tam byla ještě jména dvou děvčátek, Mařenky a Cilky, patrně bratrových dětí. [...] Bylo to tak náhlé a nepředvídatelné, ten sesutý pahrbek hlíny, překrývající všechny ty živoucí tváře, jak jsem je měl ve vzpomínce, ty vtíravé posuvky a známé hlasy, které ke mně najednou dolehly jako s příbojem větru.*“⁹⁶ Avšak domov je něco, co každý jedinec nosí v sobě: „*Kolikrát mě již napadlo, že mrtví v naší vzpomínce nestárnou.*“⁹⁷ Povědomí domova obohacují i vzpomínky na osoby, které již nejsou přítomny v hmotném světě.

Čep se v díle nechává výrazně inspirovat tvorbou svého přítele – Geoga Bernanose, konkrétně hlavní postavou z jeho díla *Deník venkovského faráře*.⁹⁸ Jak Čepův Klen, tak i Bernanosův farář nehledají domov na tomto světě, ale zabývají se tím „pravým“, absolutním a jediným domovem. Jsou zklamáni společností, jelikož víra v Boha se z ní začíná vytrácet a tak jsou oba prostoupeni hlubokými pocity lhostejnosti.

Domov a život si nevolíme. Dle Klena je máme vnímat jako dar, který nás bude doprovázet celý život. Kamkoliv půjdeme, cokoliv prožijeme, zanecháme za sebou kousek sebe a kousek z touhy po pravém domově.⁹⁹ Domov je něco, co je navždy uloženo v paměti; je barevně dokreslen, melodicky ozvučen a má i svou vůni. Domov je místo, kam se uchylují všechny Čepovy postavy při pocitech nejistoty a pochybnosti. Klena k domovu navrácí až Catalina Ruizová, Španělka, do které se vroucně zamiloval. Jen ona jediná byla schopna zkrotit bujarý a cestovatelský život Klena. Považoval ji za svého anděla, který mu ukázal svět a domov ve správných barvách: „*Catalina Ruizová byla pravá Španělka, hořela přímým a nekolísavým plamenem, [...] budeme se každý den spolu modlit k Panně Marii a k svatým patronům tvé země.*“¹⁰⁰ Znala Klena dokonale. Byla schopna vycítit v Klenovi bezmoc, a proto mu nabídla, že se budou modlit k jeho Bohu. Věděla totiž, jak je pro něj Bůh důležitý. Pokaždé, kdy si Klen na Catalinu vzpomene, je osvobozen a děkuje Bohu, že ji potkal: „*Bože, já Tě miluji*

⁹⁶ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 43.

⁹⁷ Tamtéž, s. 92.

⁹⁸ PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté: existenciální fenomény v české próze dvacátého století*. Praha: Torst, 2004. s. 213.

⁹⁹ ČEP, Jan. *Rozptýlené paprsky: eseje, domovy a meditace*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1946. s. 13.

¹⁰⁰ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 64.

*a miluji ty, které jsi mi dal – dělej si se mnou, co chceš!*¹⁰¹ Za to, co mu Bůh zprostředkoval, odevzdává se do jeho rukou; jen tam vidí Klen čistou pravdu. Můžeme se domnívat, že ženské postavy vnímá Čep archetypálně. Žena podle něj vystihuje domov. Podobnost spatřujeme i v povídce *Zatopená ves*. Stejně, jako dokázala Catalina změnit svého manžela Jiljího, dokázala postava Františky Válkové připoutat k domovu i Václava Válka: „*Zůstal nejprve kvůli Františce, Bože můj, tenkrát, když za ní začal chodit... A potom by se už nebyl stěhoval, kraj byl zase jeho.*“¹⁰²

Jiljímu měla nový domov po Catalinině smrti poskytnout vila, kterou zakoupil po zesnulém bankéři ve Stráních, nedaleko svých rodných Křelovic. Po zaznamenání Klenovy přítomnosti ve Stráních občany, dostává jednoho dne dopis z Křelovic s pozváním na setkání rodáků. Z dopisu bylo patrné protežování vlastenectví odvozené od sounáležitosti s rodným krajem. Účastí na setkání měl každý *manifestovat krevní příslušnost k rodnému kraji, který je pro nás spásným majákem v těchto rozvrácených dobách [...] jako věrný syn svého kraje a přispějí radou a pomocí k zdárnému výsledku zmíněné slavnosti.*¹⁰³ Na dopis neodepsal obratem, ale pozvání si přesto schoval. Jiljí si na nově nalezený domov začal zvykat. Nyní našel místo, ke kterému přilnul a kam se domníval, že tělem patří: „*Přišel jsem jako rekonvalescent, říkal jsem si – přišel s pocitem nesmírné únavy a žízně do zeleného kraje své vzpomínky, o kterém se mi zdálo, že s ním nejsem svázán žádným nepohodlným poutem, že mu nejsem nic dlužen – ani on mě – a že mi nechá celou mou svobodu.*“¹⁰⁴ Kraj mu dal okusit svobodu, kterou by chtěl Klen ještě zúročit. Má pocit, že nalézá svůj životní řád.¹⁰⁵ Zároveň vzdoruje mámení vysoké oblohy, díky níž pocituje, že je hotovým člověkem a není třeba nic dotvářet.

Významným a typickým rysem Čepových próz je vzájemné propojení postav. Představitelé hlavních postav jsou vázáni ke svým předkům, rodnému kraji, ale také k přátelům.¹⁰⁶ Pouta je velmi těžké zpřetrhat, protože přinášejí pocit jistoty, jsou majákem při plavbě životem a nabízejí pocit, že existuje místo, kam jedinec bezpochyby patří. Vzájemnou provázanost jednotlivých postav vnímáme například v povídce *Zatopená ves*. Ústřední postava Václav Válek utápí žal po nebožčině smrti v alkoholu. Mladý Václav, jeho syn, ho hledá po

¹⁰¹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 65.

¹⁰² ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 168.

¹⁰³ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 73 – 74.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 134.

¹⁰⁵ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 12.

¹⁰⁶ ŠALDA, František. X. *Šaldův zápisník VII. (1934 – 1935)*, Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 410.

celé vesnici, až jej nachází potácejícího se z hospody. Následně starý Válek padá k zemi: „*Já ještě musím chvilku padat, ještě nejsem úplně dole.*“¹⁰⁷ Touží zůstat ve starém Doupově se svou zesnulou manželkou. Cítí se provinile a jako vykoupení nabízí svou osobu, která zůstane pod vodou s nebožtíky. Svou promluvou přenáší veškeré své pocity tíhy na syna, který je za něj ponese na bedrech: „*Koule uhnětená neviditelnou prací na zárodek zděděných vin.*“¹⁰⁸ Nyní je řada na synovi, aby nesl jejich nelehký osud.

Velice pevným, nezničitelným poutem rodových kořenů vybavuje Čep postavy v *Zápisích Jiljího Klena*. Silné vazby v rámci rodiny pociťuje také Klen snad i proto, že mu nikdo nezůstal naživu. Můžeme si klást otázku, proč si Bůh bere na věčnost Catalinu. Ženu, kterou Klen bezmezně miloval a která pro něj byla ztělesněním dokonalosti. Odpověď je obsažena v základním Čepově požadavku: „*Cesta ode mě k druhému vede k sobě samému. Předpokladem lásky k druhému je poznání sebe sama v něčem třetím, tedy v Bohu.*“¹⁰⁹ Klen v době smrti Cataliny a své rodiny ještě nebyl tak daleko v poznání sebe sama skrze Boha, jak by měl být. Proto o vše přichází, aby se mohl soustředit na sebe a na Boha, ve kterém jsou všechny odpovědi: „*Zůstal jsem nad tím chvilku sedět s prazvláštními pocity. Jako bych si byl teprve tu chvíli uvědomil jakousi ztrátu – před tou řadou jmen, která najednou přestává. Já jsem poslední, zbavený všech práv. [...] Jak snadno jsem to oželel.*“¹¹⁰ Až ve zralém věku si však uvědomuje, jak nerozvázně v mládí odřekl majetek své rodiny a nyní toho lituje. Nejenže mu z rodiny nezůstal jediný žijící příbuzný, neměl nic hmotného, co by mohl pokládat za pokračování.

Zároveň je Klen v novele výrazně spojen s dávným zesnulým přítelem Petrem Markem. Pouto, jež Klena významně ovlivnilo, můžeme spatřit ve zradě, kterou mohl Petrovi provést. Měl možnost Petrovi odlákat budoucí manželku. Ale právě tento nevykonaný čin nutí Klena k zamýšlení a až při zpytování svědomí Jiljí pochopil, že teprve na dně vši bolesti jsou radosti. V útrokách bolesti, kterou musel Jiljí symbolicky protrpět, se ztrácí hranice zlosti a sobectví – prozírá. Upře svůj zrak k nebesům a vidí na modré obloze její kus prosáklý světlem. Deus est Lux – Bůh je světlo. Náhle mu v paměti vyvstane vzpomínka na Petra Marka a pochopí, že ta rána je Klenovo největší bohatství. Při vzpomínkách na celou situaci je v novele často tematizovaná změna směru putování: „*Říkal jsem si to zase dneska na procházce, kdy jsem několikrát zmátl cestu a nemohl jsem se vyznat v lese na místech, které jsem mohl chodit se*

¹⁰⁷ ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 180 – 181.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 185.

¹⁰⁹ MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy: Trinitas, 2006. Studium (Křesťanská akademie v Římě). s. 139 – 140.

¹¹⁰ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 136 – 137.

zavřenýma očima. ¹¹¹ Nikdy nevíme, kam nás Bůh vede, ale jsme si jisti správností jeho cesty, i když to občas bolí.

Bytí osob v Čepových pózách není prvoplánové. Každý má svůj individuální úděl, jež se uskutečňuje skrze jejich sebevyjádření. Na tyto skutky nejsou postavy nikdy sami. Vždy jsou doprovázeny pokoleními dávno zesnulými.¹¹² Osobou, jež odpovídá této charakteristice, je i Vojtěch Marek. Je navždy zapsán jako chlapec, jehož matka si vzala život. Během svého života si Vojtěch v sobě vybudoval pocity odporu ke společnosti, která jeho matku nazývala šílenou, stejně jako ji nazýval Klen *ubohou Viktorou šílenou a bosou.*¹¹³ Negativně se k smrti Anči vyjadřuje i Hnátková, paní, kterou si Klen najal na úklid: *„Co si na sebe naloží, to potom ponosou.* ¹¹⁴ Zmiňuje těžké břemeno, které Vojta bude muset nést. Paradoxem ovšem je, že se nemstí na ostatních lidech, kteří vedou řeči o jeho matce, ale snaží se ubližovat sám sobě. Jak zmiňuje Zuzka Plichtová (budoucí manželka Vojtěcha): *„...Zdálo se mi, že nemá se sebou slitování. Vždycky udělal to, co ho nejvíce bolelo.* ¹¹⁵ Vojtěch se snaží vykoupit čin matky: *„Zkrátka měl jsem pocit, že to už nestojí za to, že jsme obklíčeni nicotou, která nám saje vzduch od úst... Ale od té chvíle... víte, co jsem se vzdal... mám najednou právo na všechno, všechno je mé, nyní i potom. Naše říše je zde i onde, cítím to, a přestal jsem mít strach, víte, ne ten obyčejný (...) – ale ten velký, všeobecný. Ted' cítím, že ještě je z čeho žít, a bude až do posledního okamžiku.* ¹¹⁶ Na základě tohoto utrpení ze ztráty své matky, strachu a pocitu prázdnoty, částečně naplňuje Vojtěch svůj úděl, dochází k pocitu spojení se svými předky, což Čep považuje za základní.

Mnohokrát je v textu tematizovaná situace, kdy se hrdina, popřípadě další postavy, díky nimž se čas od času Klenův monolog proměňuje v dialog, obrací k univerzalitě toho, čím je obklopen, aby kladl otázky po smyslu jedinečnosti.¹¹⁷ Čep totiž vnímá život jako dialog mezi člověkem a Bohem. A právě odpovědi, jež jsou formulované lidmi, vycházejí z jejich nitra zasaženého Bohem.¹¹⁸ Tento dialog probíhá po Klenově přednášce mezi Vojtěchem a Klenem: *„Vy jste říkal věci, ozval se v tom mladík, které jsem v sobě násilím dusil. Myslil jsem, že to není*

¹¹¹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 57.

¹¹² FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková.* Praha: Triáda, 2003. s. 308.

¹¹³ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. 2., samost. vyd.* Svitavy: Trinitas, 2007. *Vigilie (Křesťanská akademie v Římě).* s. 63.

¹¹⁴ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 116.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 145.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 157.

¹¹⁷ PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté: existenciální fenomény v české próze dvacátého století.* Praha: Torst, 2004. s. 215.

¹¹⁸ FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková.* Praha: Triáda, 2003. s. 310.

pravda, všichni mi to říkali...“¹¹⁹ Vojtěch se opíral o tvrzení ostatních lidí, o kterém tušil, že není správné a které jej po určité době začalo pobuřovat. Začal ale vnímat, že vše se děje z nějakého důvodu. Musí existovat nějaký hybatel. Následně nachází své místo, přijme zcela svůj úděl a osvobodí se od všeho temného, co jej vnitřně sužuje. Přiblíží se k Bohu. A za pomoci Klena, nástupu na vojnu a čisté víry v Boha dochází i Vojtěch k introspekci. Nastává zlom, který je charakteristický pro nový začátek života.¹²⁰

Vojtěchův osud byl ještě před jeho narozením spojen s Klenem skrz matku Vojtěcha, Ančí. V Klenově prožívání se odráží trpká minulost jeho jednání. Ančí měla sestru, Terezu a obě děvčata Nevímovic byla pro Petra Marka a Klena před třiceti lety osudová. Petr si měl brát Ančí, která byla sympatická i Klenovi. Toto uvědomění způsobilo v Klenovi rozkol a bez rozloučení z vesnice odchází, aby zabránil katastrofě. S několikaletým odstupem si Klen při svých vzpomínkách na Ančí klade otázku, zda: „*Byl-li jsem také já – já, který tu sedím – vinen osudem Ančí Nevímové, byla-li také vzpomínka na mne jednou z těch, které ji poháněly na jejím posledním útěku k vltavské skále.*“¹²¹ Klen přemýšlí, proč Ančí skončila se svým životem tímto způsobem. Zda i on mohl být příčinou jejího pádu. Popřípadě do jaké míry mohl za její neštěstí, byť jen svou existencí. To však v novele není blíže vysvětleno. Tato otázka působí velice paradoxně, jelikož do přistěhování Klena do Strání, není v knize zmínka o pomyšlení na Annu. Vzpomínky mu začaly vyvstávat až se zjištěním, že zemřel její manžel Petr Marek a následně i ona.

Společným znakem všech Čepových hlavních postavy je konečná cesta k prozření.¹²² Výjimkou není ani Josef Brach v *Ponocném*, který díky tomu získává místo ponocného ve vesnici a nalézá smysl života. Čep ví, že lidská bytost tíhne k životní plnosti. Proto dává svým postavám možnost svou životní zvětralou nicotnost, nejčastěji v okamžiku střetnutí se s jakoukoliv podobou smrti, proměnit.¹²³ Jako zlomený člověk se Brach setkává s novou vírou, která v něm probouzí touhu využít poslední příležitosti svého života a zanechat po sobě něco smysluplného: „*Nikdo si nevšiml, že nejde jako jindy. Nikdo nemohl vidět, že se v něm otevřely zacpané průduchy.*“¹²⁴ K této své nové práci přistupuje jako k poslání a díky ní více vnímá své okolí. Přítomná smrt, kterou je Josef Brach obklopen, v něm probouzí vlastenecké cítění ke své vesnici, kterou nyní zná lépe. S nadšením sleduje všechny obrazy světa a nechává se jimi

¹¹⁹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 92.

¹²⁰ ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. s. 76.

¹²¹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 104.

¹²² VRÁNA, Karel a Jolana POLÁKOVÁ. *Svoboda k pravdě*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 93.

¹²³ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. s. 112.

¹²⁴ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 14.

prostupovat. Symbolicky skryl Čep prozření do instituce ponocného – všichni spí, jen ponocný bdí.

3.1 Proměny války

Výrazným existenciálním motivem v literatuře 20. století byla úzkost z války. Osobní zkušenost, ať už měla jakýkoli charakter, je zpravidla vyjadřována na pozadí celkové civilizační destrukce, která způsobuje postupné odcizení člověka a často se projevuje ztrátou domova. Takto orientované úvahy provázejí čtenáře od počátku knihy. První z celé řady vnitřních monologů na téma odcizení je reflexí návratu Jiljího Klena do rodných Křelovic: „*Ta holá zaprášená ves v holé rovině, otlučená automobily... [...] „Kde se tu bere tolik aut?“ ptal jsem se hospodského (Klen, pozn. autora). „To tak teď jezdí. Teď pořád jezdí. Každý má rozježdino...“*¹²⁵ Úzkost z války je zde zobrazena v ničení Klenova rodného kraje, protože válka s sebou přinesla nechtěné moderní technologie (automobily), které do tradičního řádu Klenovi nezapadají. Pokud člověk postaví do popředí svých hodnot moderní technologie a odmítá Boha, nastává u něj podle Čepa ztráta hodnot, identity a tradic.¹²⁶ Klen vytýká hlad po materiální stránce, která pohltila všechno lidské bytí. Příkladem je postava rady Hynka, který vnímá pouze realitu a snaží se jí fyzicky dotknout: „*Já se nedám nachytat...víte, re- a- li- ta. To je to, co mohu nahmatat (jeho silná chlupatá pěst udělala několikrát po stole pohyb, jako když něco objímá a svírá – jak žravě!), co si mohu vzít.“* [...] *Pokrčil jsem rameny (Klen, pozn. autora). „Jsou ještě jiné reality“ řekl jsem, „ty, které nás rozdrtí.“*¹²⁷ Klen připouští, že existuje realita fyzického prostoru, ale snaží se radovi Hynkovi připomenout, že není prostorem uzavřeným. Tento prostor je prostoupen a obklopen jinou Přítomností.¹²⁸ Zároveň se i z této promluvy potvrzuje text Karla Komárka, který zmiňuje, že současný člověk nedůvěřuje perspektivě věčného života a Čep se snaží skrze své postavy překonat toto tragické smýšlení.¹²⁹

Prolínání války, modernizace světa a příval městských obyvatel do Strání staví Klen do kontrastu s tehdejší, bývalou vesnicí. Nyní mnohem více bují kriminalita, *chlap přepadne*

¹²⁵ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 40 – 41.

¹²⁶ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 12.

¹²⁷ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 129.

¹²⁸ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 144.

¹²⁹ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 21.

*babu, všude okolo jen železo a plyny.*¹³⁰ Fragmenty minulého času jsou zobrazeny v revidentovi Sýkorovi, který prochází Stráněmi v bílém hábitu a se slaměným kloboukem na hlavě – *v celé té figuře je něco vybledlého a přežilého. Snad by tak vypadali mnozí z těch, kteří pro mě představují staré Stráně.*¹³¹

Modernizace se v novele také odráží i v náboženských podnětech. Při projíždce s architektem Tylšarem zastaví u kostela, na který se Tylšar nemůže vynadávat: „*Moci jednou stavět takhle, žádný činžák ani ministerstvo... Něco, co by vyráželo přímo z duše a měnilo tvar jako báseň...Ale co se teď staví? Ve jménu čeho a nač...člověku se krátí dech, jenom co si na to pomyslí.*“¹³² Z Tylšarových slov je patrné odvrácení lidí od Boha. Lidé již nevyjadřují dostatek úcty, jak to bylo kdysi. Místo monumentálních, oslavných kostelů se staví stavby světské, činžáky a banky. Obecně se lidé pohybují v horizontální rovině, kterou ve svých životech upřednostňují. Klen v tomto projevu souzní s myšlenkou Tylšara. Sám zdůrazňuje, že je mnoho prostoru na stavění, nejméně bohužel vzhůru, a proto se mu krátí dech, když si vzpomene na nádherné kostely, které jsou Jeho oslavou.

Obdobný názor na modernizaci doby sdílí s Klenem i Vojtěch, syn přítele Petra Marka, který se v knize ohrazuje proti nespravedlnosti světa a jeho pokroku. Vojtěch je nucen narukovat na vojnu, což sám pro sebe považuje za dobré i přesto, že každý po něm bude šlapat. Vnímá toto rozhodnutí jako správné, neboť je přesvědčen o tom, že to dluží sám sobě, svému mentálnímu vývoji a lidem obecně. Rozumí i principu samotného boje. Odjakživa mezi sebou lidé bojovali, což je součástí jakéhosi přirozeného řádu. V dnešní době se ale bojuje jiným, odosobněným způsobem pomocí plynů a tekutého ohně: „*Víte plyny, tekutý oheň a tak dál, tomu už vůbec nerozumím, to už mám zase chuť někomu plivnout do tváře.*“¹³³ Vojtěch vnímá válku jako přirozenost lidského počátku a celé existence člověka. Staví se však výrazně proti „umělým“ ničícím prostředkům, které nejsou v rovnováze se světem. To se zrcadlí v jeho názoru, že umírání v boji pro dobrou věc národa je základní pilíř lidského bytí.

V *Zápiscích Jiljího Klenu* se válka promítá do života všech generací. Přímou se Klenu dotýká, vystupuje v názorech a myšlenkách Vojty Marka nebo se projevuje skrze výuku ve škole, kde děti probírají brannou výchovu a sledují na obloze letecká cvičení. Vznášející se aeroplány nad jejich hlavami tvoří nedílnou součást jejich každodenního života. Neuvědomují si, že branná výchova není jen dětská hra a kratochvíle, ale zpřítomňuje temnou hrozbu smrti.

¹³⁰ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klenu*. 2., samost. vyd. Svitavy: Trinitas, 2007. Vigilie (Křesťanská akademie v Římě). s. 93.

¹³¹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klenu*. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 143.

¹³² Tamtéž, s. 135.

¹³³ Tamtéž, s. 93.

Důkazem prostoupení války všemi generacemi je dopis Klenova starého kamaráda ze Španělska, který dokonce opěvuje svou lásku k válce, i když mu vzala syna. Španěl se stydí za to, že musel z války nedobrovolně odejít, jelikož byl raněn. Zároveň je velice pyšný, že si Bůh vzal jeho syna právě ve válce a že jeho syn tedy zemřel pro svůj národ. To v Klenovi probouzí pocity viny a studu, když si ve stínu vznešených a hrdinských činů pohrává s malichernými pocity náklonnosti k Zuzaně Plichtové: „Řekl bych, že jsem se styděl, kdybych mohl mařit čas city tak neplodnými.“¹³⁴

Povídka *Ponocný* vykazuje víc motivů války než novela *Zápisky Jiljího Klena*. Josef Brach nastupuje na vojnu, která mu poskytla několik nezapomenutelných zkušeností: „Bylo to, jako by jím někdo protáhl hlubokou brázdou a odkryl udušené prameny ještě čehosi jiného.“¹³⁵ V prvních momentech pociťuje Brach úzkost ze smrti, která se ale přelévá v úzkost z promarněného života. Naříká, že měl *příležitost, která mu byla dána, aby si urval svůj světlý zlomek věčnosti. Jeho jediná příležitost, a on ji zahodil.*¹³⁶ V tomto okamžiku povídky, stejně jako postava Jiljího Klena, prohlédne. Dochází sám totiž k prozření, k *objevu plného hrůzy*¹³⁷, že svět je dvojitý. Do příkrého kontrastu se staví konečnost a věčnost.¹³⁸ Nechal svá léta pouze volně a planě plynout. Vnímá také *povlak na své duši*¹³⁹ a zpytuje své svědomí. František Valouch v souvislosti s tvorbou Jana Čepa mluví o *vykupující bráně smrti*,¹⁴⁰ kterou si Brach naštěstí uvědomí, a tímto zjištěním se nechává inspirovat k novému začátku svého života a probuzení své duše: „*Snad se mu podaří vdechnout život tolika mrtvým dnům...*“¹⁴¹

3.2 Proměny smrti

Život na vesnici, válku a lásku mileneckou i příbuzenskou spojuje v Čepových prózách jedno – smrt. Zmíněné motivy na sebe navazují a mezi sebou se prolínají. Právem označil František Xaver Šalda Čepa za „básníka smrti,“¹⁴² jež podle něj dává životu smysl. Jen Čep tak chápal její symbolickou monumentálnost. V tomto duchu nakládá Čep se smrtí v *Modré a zlaté*.

¹³⁴ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 170.

¹³⁵ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 10.

¹³⁶ Tamtéž, s. 12.

¹³⁷ Tamtéž, s. 11.

¹³⁸ FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková*. Praha: Triáda, 2003. s. 305.

¹³⁹ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 10.

¹⁴⁰ VALOUCH, František. *Čepovo pojetí času*. In *Konference o díle Jana Čepa*: Olomouc, 9.–10. března 1998. Olomouc: Danal, 1999, s. 18.

¹⁴¹ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 13.

¹⁴² ŠALDA, František. X. *Šaldův zápisník VII. (1934 – 1935)*, Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 407.

Smrt je přítomna již na prvních stránkách textu. Klen kupuje dům ve Stráních od vdovy bankéře, *neboť žena zabitého, kterou vytáhli z trosk auta postříkanou jeho krví, nechtěla už o vile ani slyšet.*¹⁴³ Nešťastnou náhodou se tak Klen dostává ke krásnému bydlení ve Stráních, které není dosud poznamenáno žádným jiným bytím. Žádnou jinou přítomností živého, zanechávajícího své nesmazatelné stopy. Vzduch je zde čistý.

Jedna z procházek po okolí působí na Klena tak melancholicky, že začne vzpomínat na mrtvé: *„Ale znenadání vidím Pabla a svět se mi zatmí. Proč mi ho Bůh nenechal, proč nesmělo to dítě vyrůst? Proč jsem se musil octnout v této prázdnotě, chudý a opuštěný jako žebrák? Proč? Proč?“*¹⁴⁴ Pablo byl jediným pokračovatelem jeho pokolení. Vzpomínka na syna v něm vyvolává erupci lásky a zároveň zažívá nezměrnou úzkost ze ztráty jeho syna. Oba dva silné pocity jej vedou k touze zemřít, aby se s Pablem mohl setkat na věčnosti. Smrt však Klenem není vnímána jako předěl, nýbrž jako mezník blaženějšího života.¹⁴⁵

Podoby blízkých, kteří již nežijí, jsou vázány pouze pamětí. Tu vnímá Klen jako koloběh zapamatování, vybavování a zapomínání: *„Jenže není nic nespolehlivějšího než lidská paměť. Viděl jsem, jak se jim všem už vytratil, jak si už nejsou jisti. Jako by málem sami pochybovali, byl-li tu vůbec nebo ne.’ [...] Tak se děje nebožtíkům. [...] Z této přítomnosti pomalu mizejí, ale v té druhé – nezdá se vám? – jsou čím dál tím naléhavější.“*¹⁴⁶ Ve tvářích svých předků vidí sebe, jen trochu pozměněného zkušenostmi a odlišným životem. Uvědomuje si, že je jediným zástupcem rodu, který pomalu a nevyhnutelně vymírá: *„Ve všech těch tvářích nalézám vlastní rysy, jenomže je to vždycky trochu posunuto, přestavěno v poměru trochu změněném, proniklém kvasem nové krve. Nebyly jim známy útrapy, kterými jsem stížen v svém těle i v své duši, a kdybych mohl vidět spektrum jejich vášní... A přece, vím, je jistý paprsek, třeba jeden jediný paprsek, který mě liší ode všech a dává mi podobu, kterou si nemohu s nikým zaměnit.“*¹⁴⁷ Celou novelou prostupují Klenovy myšlenky společnosti blízkých, ať již vyřčené nahlas, či vykreslené pouze v mysli: *„Ne, nejsem sám, ani v tuto mrtvolnou hodinu před svítáním.“*¹⁴⁸ Klen však není sám, jeho dávní zesnulí jsou stále s ním. Minulost se mu vtírá do přítomnosti a živí ji vzpomínkami. Rodové sepětí bere Čep jako jeden z hlavních pilířů svých próz. V jednání, chování a myšlení každé postavy se odráží všechna předchozí pokolení,

¹⁴³ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 38.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 75.

¹⁴⁵ FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková.* Praha: Triáda, 2003. s. 263.

¹⁴⁶ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 103.

¹⁴⁷ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. 2., samost. vyd.* Svitavy: Trinitas, 2007. *Vigilie (Křesťanská akademie v Římě).* s. 80.

¹⁴⁸ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 106.

postavy si tak s sebou nesou dědictví celého rodu.¹⁴⁹ A právě vědomí této zakotvenosti v čase nedává postavám zažít tíži samoty.

Stírání podoby mezi živými a zemřelými pocítil v povídce *Ponocný* i Josef Brach. Jednoho dne se Josef probouzí s vědomím, že až příliš se podobá nehybnému tělu otcovu. Nejedná se o snové setkání, ale o přímé vtělení se otce do syna. Podoba ovšem není fyzická, jejich zevnějšek byl diametrálně odlišný, ale vzájemnou podobu spatřuje v nitru a myšlenkách: „*Teprve mnohem později – teprve když se Josef Brach jednoho dne sám probudil uprostřed této nehybnosti, která mu už nechávala sotva nepatrnou škvíru pro vzduch a světlo duše, bylo mu najednou, jako by se byl octl v těle otcově.*“¹⁵⁰ Cítí veškerou těžkost otcových dní, jímá jej strnulost. Své pocity přirovnává v povídce k propadání bahnem. Metaforicky se ocitá v otcově kůži: „*Nevnímal nebožtíkovu přítomnost oddělenou, nýbrž cítil se najednou oděn v nebožtíkovu podobu.*“¹⁵¹ Zakouší hlubokou prázdnotu a znechucení, kterým trpíval jeho otec. Pocity se kloubí v rozčarování ze svého života, který se mu jeví jako promarněný: „*Byl jsi jist, že v životě otcově byl kdysi okamžik, který se navlas podobal tomuto.*“¹⁵² Čep při psaních svých próz mnohdy vychází se svých vlastních zážitků. Důkazem je pasáž v díle *Sestra úzkost*: „*A mně se stále pořád častěji stává, že se cítím v jeho kůži. [...] a když se dívám na svou tvář v zrcadle, poznávám pohyby a podobu tatínkovu v posledních letech jeho života.*“¹⁵³ Pocity, které vtiskl do postavy ponocného, Čep sám intenzivně prožíval při pomyšlení na svého zesnulého otce.

Smrt svou vlastní rukou si v novele *Zápisky Jiljího Klena* zvolila i Ančí Nevímová. Prvotní myšlenky na sebevraždu byly zapříčiněny zprávou o úmrtí manžela. Postava, jež byla naplněna tragickým zoufalstvím, nevidí jiného východiska než vlastní smrt. Čep přistupuje k sebevraždě jako k nepřirozené a rouhavé.¹⁵⁴ Dochází tak ke střetu mezi člověkem a transcendentním prostorem, který popírá přirozené fungování křesťanského vnímání smrti. Postava Ančí je spojena s trpkým čekáním na metafyzické vykoupění. *Neotické zoufalství vyplývající z nenalezení smyslu jedincovy existence je konfrontováno s nadějí na možnost absolutní svobody a vykoupění.*¹⁵⁵ Ančina smrt, toto zoufalé gesto ztráty smyslu života,

¹⁴⁹ FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková*. Praha: Triáda, 2003. s. 308.

¹⁵⁰ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 7.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 7.

¹⁵² Tamtéž, s. 7.

¹⁵³ ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky biografického eseje*. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 10.

¹⁵⁴ ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. s. 57.

¹⁵⁵ PUTNA, Martin. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. 1. vyd. Praha: Torst. 2010. s. 43.

v mnoha ohledech silně ovlivní jejího syna Vojtěcha. Ten se musí se smrtí matky od dětství vyrovnávat sám.

Druhá sebevražda v *Zápiscích Jiljího Klenu* se týká paní Valové. Kromě svého života vezme paní Valová život i milenci Hynkovi. Jisté náznaky zkratkovitého chování své milenky popisuje Hynek již při rozhovoru s Jiljím v hospodě: „*Nedá vám to, taková je křehká, jako proutek rozmarýny, a najednou... Je to ještě ona? Ta furie? Ta divoženka? – Rozved' prý se a zabij ho – nebo ho zabiju já, ještě dnes, tady tím nožem, a ji také, tu tvou namalovanou... A když ne, tak se zabij se mnou, nejdřív mě a pak sebe, ach, a všeka se napíná, rve mě a vpíjí se do mne, jako by to byla pro ni bůhvíjak... dráždivá představa, že ji zabiju, ji a pak sebe...*“¹⁵⁶ Celý tento zločin byl předem pečlivě naplánován, i když hlavním motivem byla vášeň. V tomto případě nelze hovořit o pravé, čisté lásce, jelikož tu vnímá Čep jako vznešený cit, který není schopný násilí, natož vraždy či sebevraždy. Paní Valové bylo zřejmé, že její mileneček Hynek stále myslí na svou právoplatnou ženu, stále za ní utíká a že již není sám schopen vystoupit z onoho koloběhu. Hynek je až příliš lapen paní Valovou. Čep oplýval darem ve svých dílech dokonale popsat pocity úzkosti ze ztráty své známé, milované a již nedosažitelné tváře.¹⁵⁷ Úzkost paní Valové byla tak enormní, že neviděla jiného východiska než splynout se svým milencem v životě na věčnosti. Stejnou okolnost vnímáme také u Ančičky Nevimové.

Sebedestruktivní smrt je přítomna i v povídce *Ponocný*. Jen letmo autor zmiňuje smrt hajného Martina Vrány, který se zastřelil. Josef Brach byl jedním z posledních, kteří hajného Vránu viděli živého. Hráli spolu karty, jeho naříkání nad osudem a životem však nikdo nebral vážně. Proto Martin Vrána neviděl jinou cestu než dobrovolný odchod ze života. Více již sebevražda v *Ponocném* rozváděna není. Zasloučený čtenář Čepových děl si jistě všimne provázanosti postav v Čepových prózách. V tomto konkrétním případě doplňuje Čep poslední okamžiky Vránova života z povídky „*Husopas*“ sbírky *Dvoji domov* (1928).

Atypická smrt, jež se týká Františky Válkové a jejího syna, je ztvárněna v povídce *Zatopená ves*. Básníci a autoři obecně spatřují v narození úžas: „*Probuzení dítěte v svět vnímají jako připomínku ráje, ze kterého dítě vzešlo.*“¹⁵⁸ V této povídce ale dítě brzy po narození umírá a motiv smrti se zde úzce proplétá opět s motivem dvojího domova: „*Dítě skonalo druhého dne před úsvitem a jeho průsvitný obličej rozkvetl v blažený úsměv, první a poslední na tomto světě.*“¹⁵⁹ Dítě nachází blaženou smrt, vykoupení z trápení a neuchopitelných těžkostí života,

¹⁵⁶ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klenu. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 130.

¹⁵⁷ SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 229.

¹⁵⁸ FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníka*. Praha: Triáda, 2003, s. 304.

¹⁵⁹ ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 166.

jež je zobrazena v jeho úsměvu. Jeho smrt je čistá a neposkvrněná.¹⁶⁰ Mohlo by se zdát, že dítě nechce zažít stěhování ze svého domova do nového, cizího. Hlavním příběhem v povídce není smrt jedince, jako tomu je v *Zápisích Jiljího Klena*, ale pomyslná smrt celé vesnice.

Život a smrt Váلكové tvoří paralelu k osudu celé vesnice: „*Válek však najednou ucítil, že jeho žena se s nimi do nového Doupova stěhovat nebude.*“¹⁶¹ Předzvěstí smrti Františky je smrt jejího dítěte, které záhy po porodu umírá. Váلكovou vykreslil Čep jako ženu prostoupenou úzkostí, umocněnou ztrátou chuti do života po smrti syna. To vše se odráží v její nemoci. Františka odchází do pravého domova věčnosti a vesničané, včetně ostatních členů rodiny Váلكových, do druhého, Nového Doupova. Důvodem jejich odchodu je zatopení staré vsi vodou, ves musí ustoupit výstavbě přehrady. Jakmile utichla mezi obyvateli panika z neodvratného odchodu, zdálo se Váلكovi, *že se s oddáleným nebezpečím zastavilo i v ní (ve Váلكové, pozn. autora) zlověstné chřadnutí a že jí přibývá síl.*¹⁶² Zatopení vsi se pouze oddálilo a na protější louce se staví ves nová. Mezi smrtí Váلكové a starého Doupova je cítit stále silnější spojení. I přesto že původní vesnice bude opětovně vystavěna na novém základě, navždy ji bude připomínat věž kostela čnící z hladiny přehrady. Tak i život bytosti nikdy nelze po smrti nahradit či obnovit. Lze jej pouze připomínat. Stejně jako věžička kostela, která je symbolem existence starého Doupova, tak i vzpomínky na zesnulé příbuzné nám v paměti evokují jejich přítomnost. Samotný akt umírání Františky Váلكové probíhá souběžně s okamžikem stěhování, kdy *údolím se táhl dech smrti.*¹⁶³ Na smrtelné posteli se Váلكová u svého manžela ujišťuje, že místo jejího posledního odpočinku zatopeno nebude: „*...když si pomyslím, že by se na mne mělo navalit vysoko vody a že bych pod ní měla zůstat, je mi k udušení.*“¹⁶⁴ Uvědomuje si, že pod pokrývkou vody bude místo jejího posledního odpočinku nedosažitelné a zůstane po smrti opuštěna. Svůj slib Válek bohužel dodržet nemůže a manželčino přání nelze splnit.

Na rozdíl od faktu smrti je tematika pohřbu přítomná jen v povídce *Zatopená ves*. Stejně, jako vnímá člověk poslední vydechnutí umírajícího, byl pohřeb Františky poslední událostí v Doupově. Obyvatelé do té doby nebyli jednotní, avšak její smrt je na okamžik stmelila: „*Doupovští však přišli na její pohřeb do jednoho.*“¹⁶⁵ Farář pronáší nad jejím hrobem řeč o biblické potopě světa, která je pro vesnici nevyhnutelná: „*Bůh nás odtud vyvádí a dává nám*

¹⁶⁰ ŠTRÝCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. s. 63.

¹⁶¹ ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 164.

¹⁶² Tamtéž, s. 165.

¹⁶³ Tamtéž, s. 170.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 171.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 173.

nový prostor, abychom jej zpracovali pro něho. Hledme, aby tento exodus byl začátkem naší duchovní obnovy, abychom za sebou nechali ssedlinu a plíseň dosavadního života, všecko staré a přičmoudlé, rez starých hněvů a zlých návyků, a oblekli s novými domovy nového člověka.¹⁶⁶ V této ojedinělé chvíli apeluje na obyvatele, aby se očistili od špatného a nabrali síly do nového domova. Mají možnost opustit své staré životy a rozpadlé domovy. Mohou se chopit nové příležitosti, získávají šanci na lepší život. Vše staré a minulé má být očištěno vodou.

Je-li pomyslná hranice smrtelnosti ve výboru Modrá a zlatá Čepem stanovena okolo padesáti let, tak nevyhnutelně dochází k uvědomění si své vlastní smrtelnosti rovněž i u Josefa Bracha (*Ponocný*). Tušení blízkosti konce života mu umožní rekapitulovat své vzpomínky na matku a otce. Ovšem tyto vzpomínky již nejsou tak pochmurné a nejsou ničím nepříjemným zatíženy. Na otce myslíval *s pocitem méně dusivým, jako by i do nebožtíkovy kobky byl pronikl paprsek světla*.¹⁶⁷ U matky *si už tenkrát všiml, že zachází s druhými trochu spatra*.¹⁶⁸ Je schopen odpustit svým rodičům jejich prohřešky a hříchy. V závěru knihy se setkává s manželem Cilky a svým nevlastním bratrem Františkem Rakem. Sedí spolu po půlnoci na návsi a v pozorování těchto dvou osob nachází spokojenost. Uvědomil si, že jsou na tom všichni v podstatě stejně. Ztrápený životem je jednak manžel jeho životní lásky i jeho nevlastní bratr. Celou situaci přirovnává k *času bez hranic a beze zvuku*.¹⁶⁹ K času, který není ohraničen a člověka skličuje nevědomost jeho vypršení. Doléhá na něj to, že okamžik zrození a smrti nejsou v čase tak vzdálené, jde o *krátké vzdálenosti od kolébky do hrobu*.¹⁷⁰

Novela *Zápisky Jiljího Klena* je prostoupena pasážemi, kdy Klen zdůrazňuje, že je již životem unaven. Vábí jej odpočinek, uvědomuje si svůj vyměřený čas a nestálost svého zdraví: „*Topil jsem tvrdým dřívím a poslouchal jsem, jak to v komíně hučí. Jak mě vábí odpočinek – a na druhé straně zase vím, že ještě zdaleka nejsem připraven a že nemám právo odpočívat!*“¹⁷¹ Zjištění vlastní smrtelnosti v něm vyvolalo poslední záchvěvy chuti trochu žít. Snaží se chopit každé příležitosti, která jej povzbudí. Zároveň si však uvědomuje, že vůči smrti jsme každý jeden z nás naprosto bezradní: „*Ted' tu sedím zase sám u stolu zalitého světlem lampy, tak jako na ostrůvku plujícím jezerem tmy*.“¹⁷² Objevují se zde i obrazy časoprostorové situovanosti hrdiny, které mají symbolický charakter: „*V mém věku už nemá mnoho smyslu utíkat – mám dojem, že ať se hnu, kam se hnu, všude se mnou bude nepřítomnost a samota, všude se mnou*

¹⁶⁶ ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 174 – 175.

¹⁶⁷ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 18.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 19.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 22.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 22.

¹⁷¹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 61.

¹⁷² Tamtéž, s. 106.

bude společnost mé věrné bolesti.“¹⁷³ Z promluvy je zřejmé, že Klen nezmiňuje svůj duševní stav a nepřítomnost a samota je spojena se sebeidentifikací. Vše, čím si člověk prošel, si stále ponese s sebou a nikdy tomu nebude jinak: „*Moci sem tak nahlédnout za deset, za dvacet let... Bodlo mě u srdce, a znovu jsem ucítil hrozivou obnaženost našeho času: kdo z nás má před sebou deset, dvacet let...*“¹⁷⁴

Pro Čepa není až tak typický podrobný popis cesty ke smrti očima hlavní postavy.¹⁷⁵ Rozdílně přistupuje k popisu umírání v *Zápiscích Jiljího Klena*. Dny začínají být pro Klena „těžce lehkými“. Již cítí svůj brzký odchod. Při záchvatu malátnosti a úzkosti popisuje krajinu, kterou před sebou vidí, a pocity, které vnímá. Nebojí se, ví, že se stane to, co se nevyhnutelně stát má. Vidí sám sebe v křesle, své tělo, dlouhé nohy a vyschlé paže. Ranní vánek mu připadá tak svěží, jako by se poprvé nadechl. Již nemá sílu přemýšlet, proč mu Bůh vzal ženu a syna. Dočasné odloučení vnímá jako součást života, jako jednu z cest na křižovatce naší svobodné vůle: „*Naše naděje, naše první i poslední naděje, naděje naší nesmrtelnosti není z tohoto světa; ale jak bychom obstáli ve svém těle, jak bychom se vzchopili k zápasu, kdybychom neměli kus této země pod nohama?*“¹⁷⁶ Země nám byla dána proto, abychom v ní fyzicky žili, vyrostli jako stromy z jediného semínka a zbarvili svůj život různými odlesky barev, žili si každý svým osudem. Smrt vnímá Jiljí jako cestu k pochopení smyslu života. Přechází své chaotické bytí v pozemském světě a vniká do absolutna, kde je schopen naplnit svou existenci. Tyto samomluvy, při úvahách o smrti hlavního hrdiny, staví Komárek v publikaci *Čep, Durych a několik příbuzných* k jádru Čepových próz.¹⁷⁷

Jaroslav Med tvrdí, že Čepovy postavy stojí nejednou na rozcestí, hledající sebe a smysl své existence.¹⁷⁸ Jiljí Klen se celý svůj život snažil o sebezpytování, čímž však směřuje ještě k většímu vnitřnímu chaosu. Pochyby o sobě samém se ovšem vytrácejí s blížící se smrtí. Opírá se o výrok sv. Pavla: „*Nyní vidíme jako v zrcadle, ale potom uvidíme tváří v tvář.*“¹⁷⁹ Stejně jako apeloval na své posluchače při přednášce, jemu samotnému postupně opadá neprůhledný závoj nevědomí. Poslední okamžiky svého života zapisuje do deníku strhujícím způsobem a nezvykle podrobně: „*Co je všude té modré barvy. [...] Cesta, kterou jsem mohl z počátku*

¹⁷³ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 160.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 124.

¹⁷⁵ ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994, s. 74.

¹⁷⁶ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 178.

¹⁷⁷ KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014, s. 24.

¹⁷⁸ MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy: Trinitas, 2006. Studium (Křesťanská akademie v Římě), s. 137.

¹⁷⁹ 1. list Korint'ánům, 13, 12.

sotva rozeznat na obzoru, prostírá se přede mnou, pod mýma nohama a na ní to zvláštní světlo, to světlo velikonočního pondělí pozdě odpoledne. Já vím, že už někdo cestu šel, že na mě čeká... ¹⁸⁰ Svě umírání popisuje jako explozi modré barvy s jasně viditelnou cestou. V nejvíce emocionálních pasážích, což umírání Jiljího beze sporu je, se postavě zjevuje světlo, které může být v dílech nahrazeno buď jiskérkou či paprskem. Tyto náznaky Boží nemají souvislost s chtěním postavy, ale přicházejí zvenčí. Vyskytují se jako modrá obloha s pozváním na věčnost nebo jako temnota, která je prostoupena světlem, často mající zlatou barvu. Vždy však mezi sebou tmavá a světlá barva kontrastují, stejně jako název výboru *Modrá a zlatá*.

Vše modré tedy symbolizuje věčnost či naději. Při Klenově umírání je naděje to, co lemují cestu, vychozenou jinými nebožtíky, kteří ve svém naplněném čase čekali na to, na co čeká nyní on sám. Cestu Čep zmiňuje záměrně a přirovnává ji ke Kristu: „... *Já jsem cesta, pravda a život, kdo po mně půjde, dostane se do království nebeského...* ¹⁸¹ Klenovi připadá, jako by po ní přímo krácel. Tato cesta mu ukazuje jediný správný směr, po kterém se má vydat v okamžiku umírání. Cesta jej zavede ke světlu, k přítomnosti vyšší reality. Během tohoto blouznění se v díle objevují pasáže, kdy si Klen vzpomene na Španělsko: „*Kde jsem viděl tu modř prosycenou zlatem? [...] Dvůr byl vydlážděn velkými plochými kameny, krásné oblé sloupy nesly podloubí kolem dokola.* ¹⁸²

V posledním odstavci Klenova deníku se objevuje latinská věta. *Deus est Lux* – Bůh je světlo. ¹⁸³ Pak nenásleduje již nic, jen přechod na věčnost: „*Studna se rozestupuje, hrne se to ze všech stran, řítí se to na mě, ta modř a to světlo... Nevidím už na oči, zalykám se.. Ach...* ¹⁸⁴

3.2.1 Proměny lásky

Na rozdíl od jiných existenciálně píšících autorů se Čep ve svých dílech lásce tak striktně nevyhýbá. Vnímá ji jako jeden ze základních atributů existence člověka, bez kterého lidský život není kompletní.

Šanci na lepší život získává Jiljí Klen po návratu do rodného kraje. Snaží se zkompletovat obraz svého života. Neustále se však setkává s realitou okamžiku, což tento proces trvale narušuje. Stojí proti sobě minulost (Petr Marek, Ančí, Catalina, Pablo), permanentně ovlivňována přítomností (Vojtěch Marek), a budoucnost (Zuzana Plichtová),

¹⁸⁰ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 182.

¹⁸¹ Evangelium sv. Jana (14, 6).

¹⁸² ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 185.

¹⁸³ Tamtéž, s. 182.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 182.

kteřá ještě v Klenovi probouzí poslední naděje na lásku. Klen se vyznává z další slabosti, kteřá na něj přišla a zároveň v něm vzbudila cit, kteřý by chtěl znovu, třeba i naposledy, zažít: „*Zejména jsem se polekal jistého citu, kteřý ve mě klíčil již delší dobu.*“¹⁸⁵ Během žní proběhla ve vedlejší vesnici oslava dobré úrody a zároveň oznámení zasnub Vojtěcha Marka a Zuzany Plichtové. Klen přirovnává své zapření citů k Zuzaně k přehradě, kteřá byla náhle protrhnuta, a on s nimi byl odplaven. Přesto na ni naléhal, aby za ním druhého dne přišla do jejich zahrady. Zuzana přiislíbila. Uvědomil si, že by ji přece jen mohl získat na svou stranu. Náhle si však připustil zradu, kteřou chtěl na Vojtěchu Markovi spáchat. Stejně jako před třiceti lety spáchal, když vzplál láskou k Vojtěchově matce Anči. Vědomí této dávné zrady v srdci Klena zanechalo hlubokou ránu, kteřá se znovu otevřela. Uvědomil si, že Vojta si Zuzanu má opravdu brát: „*Byl jsem s nimi pokaždě chvílku, ale to setkání mi vždy zůstalo v žilách jako sametová libost, jako semínko radosti než důvodu.*“¹⁸⁶ Toto závěrečné vzplanutí lásky bere Klen jako rozevření propasti nutného utrpení, které musí za svůj život zažít. Je to zároveň poslední zkouška v životě. Pak nastává jen smrt.

Mezi Klenovou láskou k Anči Nevimové a láskou k Zuzaně Plichtové, jež si má brát syna Anči, spatřujeme významný rozdíl. U Anči Klen pocítuje živelnost, kteřá z ní vyzařuje. Zároveň jej však sužuje a nechtěl by zklamat svého přítele Marka. Z tohoto pohledu můžeme Klena vnímat jako zbabělce, kteřý před pokušením utíká ze Strání. Druhé vzplanutí lásky k Zuzaně, kteřá nezavdala, na rozdíl od Anči, ani jeden podnět k tomu, že by lásku opětovala, může vnímat heuristicky. Klen je nyní o třicet let starší a ví, co láska již znamená. Jiljí ví, že by mu Zuzana mohla dát poslední nádech k životu, ale zároveň nechce rozbít krásný vztah dvou mladých lidí. Klen je již dospělý muž, v tomto případě nemá kam utéct a podle toho se také snaží celou situaci vyřešit. Proto se klaníme spíše k faktu, že láska Jiljího k Zuzaně je v konečném důsledku rodičovská. Je zde ale spojující okolnost, oba dva vztahy jsou milenecky nenaplněny.

Podobnou zkušenost s nenaplněnou láskou měl i Josef Brach v povídce *Ponocný*. Josef byl člověk, kteřý si před nástupem na vojnu užíval života, obcházel hospody a vykuřoval jednu cigaretu za druhou. To se jeho lásce Cilce Rýznarové samozřejmě nelíbilo, a proto zavřela Josefovi dveře před nosem: „*Je si jist, že měl rád tu ženu, kteřá mu nebyla souzena. [...] Čihával na ni, když šla se svačinou na pole nebo v neděli do kostela.*“¹⁸⁷ Nenaplněná láska bude Bracha soužit celý život. Nešťastnou lásku zažila i jeho matka. Po smrti otce si nebožka Brachová vzala

¹⁸⁵ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 140.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 141.

¹⁸⁷ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 9.

Oldřicha Raka. Oldřich ještě za života Brachova otce veřejně chodil za Brachovou matkou. Vztah milenců byl před svatbou idylický, Josefovi sourozenci měli Raka rádi. Po svatbě se zborčil rámeček manželství, novomanželé se začali nenávidět a fyzicky ubližovat a děti se jim postupně rozutekly. Láska v obou případech nebyla pravá a trestem za plné nevěnování se tomuto citu bylo vzájemné odcizení.

Hořkost z lásky pociťuje i hlavní postava Václava Válka v povídce *Zatopená ves*. Umírání jeho ženy, Františky Válkové, v něm opět vyvolává cit, na který již dávno zapomněl. Vzplane k ní znovu láskou, která byla kdysi spálena jeho nevěrou: „*Měl najednou ošklivý pocit, ponejprv měl na mysli obě dvě zároveň, svou nemocnou ženu a tu druhou.*“¹⁸⁸ Zároveň se v něm probouzí všechny zapomenuté křivdy, které Františce udělal. Stejně jako Josef, Josefova matka a Rak (*Ponocný*), tak i Václav Válek se účastnili porušování přirozeného křesťanského řádu a stihl je za to krutý trest. Tím trestem bylo definitivní fyzické odloučení od svých milovaných.

3.3 Proměny přírody

Symbolický obraz přírody je u Jana Čepa propracovaný a na první pohled není znatelný. Pomocí popisu přírody dosahuje autor emotivního účinku kombinací všedních, prostých atributů každodenního života: „*V zahradě pod mým oknem stojí několik borovic – zvláště jedna je pateticky zprohýbaná a prudce vzpjatá k nebi jako živoucí extáze.*“¹⁸⁹ Čepovu tvorbu prostupuje úcta ke všemu co je.¹⁹⁰ Běžné věci všedního života vnímá jako objekty lidského světa na straně jedné a na straně druhé jsou mu monumentálním předělem mezi existencí a nebytím.

Čep bere přírodu jako učitelku duchovních hodnot. Jeho vztah k přírodě vychází z 2. kapitoly 1. knihy Mojžíšovy, že Bůh učinil člověka z hlíny země.¹⁹¹ Věřící ve stvoření a vykoupění, což mu nedovoluje pohrdat prvním domovem.¹⁹² S láskou vnímá všechny krásy světa a s pokorou se k nim vyjadřuje. Tyto pocity promítá do hlavní postavy Klena. Jiljí vnímá vesnici jako zprostředkovatelku souznění mezi přírodou a člověkem. Často však bývá pochybovačný, zda si tak nádhernou věc, jako je příroda, lidé zaslouží, zda nejsou jen jejími ničiteli a také ničiteli duchovna: „*Blyštící se záhyb řeky nad ožívajícími stráněmi, nad vlnami*

¹⁸⁸ ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 168.

¹⁸⁹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 73.

¹⁹⁰ VRÁNA, Karel a Jolana POLÁKOVÁ. *Svoboda k pravdě*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 92.

¹⁹¹ ČEP, Jan. *Rozptýlené paprsky: eseje, domovy a meditace*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1946. s. 9.

¹⁹² KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. s. 19.

*kopců ohromný modrý prostor plný světla, a docela nahoře stádo bílých obláčků. Je to zásluha zdejších lidí, že tento kraj ještě nezošklivěl, anebo byl tak krásný, že to potrvá déle, než jej zkazí?*¹⁹³

Příroda působí na všechny lidské smysly krásou, ale málokdo má schopnost ji plně objevit. Paradoxně ji dlouhou dobu nevnímal ani on: „*Příliš dlouho jsem chodil okolo věcí jako divák a poutník a nebudu už asi nikdy mít onoho smyslu pro vlastnictví, kterého je třeba, aby se majetek rozmnožoval a člověka pýcha se nadouvala.*“¹⁹⁴ Člověk postupem času dozraje. Jedním z klíčových spojení s přírodou jsou stromy, k jejichž obdivu se Klen přiznává a je jimi fascinován. Připomínají mu morální zákony lidského světa. Ačkoliv semínka jsou na první pohled často stejná nebo se málo liší jedno od druhého, rozpuknou ve svůj život podle sebe, podle svého zákona. Něčí život trvá dny, jinému roky: „*Mám nejraději stromy, hlavně ty, kterým se říká okrasné, lípy, topoly, javory [...] také tyhle věci jsou stvořeny k nějakému podobnosti, každá vyjadřuje svým tvarem, barvou, vůní a trváním něco jiného.*“¹⁹⁵ Stejně tomu je u lidí, ale s tím rozdílem, že rostliny si nezávidí a každá zůstává na svém místě. Křivdy lidského života na pozemském světě přirovnává k hojení stromů. Zalijí své bolesti pryskyřicí a zůstane jizva, která se jako u lidských bolestí nikdy nezhojí.

Z přírodních živlů využíval Čep nejčastěji motivu vody. Pomocí vody, řeky, potůčku, jezera či rybníku znázorňoval ve svých prózách čas a náladu postav.¹⁹⁶ Motiv řeky je v *Zápisích Jiljího Klena* s postavou Ančí Nevímové spojen spíše negativně. Jakmile se Klen dozvěděl o smrti matky Vojtěcha, píše: „*Modré vlny kopců na druhé straně řeky byly jako nadechnuty proti obloze.*“¹⁹⁷ Řeka symbolizuje předěl mezi světem a věčností, a tudíž i živel, který vzal Ančí život. Myšlenka na řeku asociuje modrou barvu, kterou Klen ve svém deníku několikrát explicitně zmiňuje. Spojení modré barvy, jakožto nositele věčnosti či naděje.¹⁹⁸ Také řeky, jakožto nástroje smrti, vnímá Klen jako „druhou stranu“. V jeho očích kopce vystupující k obloze na druhé straně řeky symbolizují přijetí Ančí Nevímové na nebesa.

Tekoucí voda má psychický dopad i na samotnou hlavní postavu Jiljího Klena: „*I ta bohatýrská řeka se mi zdá nějak užší a mělčí a méně divoká.*“¹⁹⁹ Jiljí přirovnává mělkou a tekoucí řeku ke svému životu. Charakterizuje ji jako užší a méně divokou, stejně jako

¹⁹³ ČEP, Jan. *Zápisů Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 44.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 73.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 78.

¹⁹⁶ ČOLAKOVÁ, Žoržeta. *Jezero jako transtextuální kód Máchovy poetiky*. In *Máchovské rezonance*. Karel Piorecký (ed.). 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i. 2010. s. 118.

¹⁹⁷ ČEP, Jan. *Zápisů Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 68.

¹⁹⁸ VRÁNA, Karel a Jolana POLÁKOVÁ. *Svoboda k pravdě*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 95.

¹⁹⁹ ČEP, Jan. *Zápisů Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 57.

jím prožitá léta. Zároveň mu umožňuje ohlédnutí za uplynulými událostmi. Podívá-li se Klen proti proudu, má možnost vyrovnat se se svými dávnými činy a je schopen smířit se sám se sebou. Proud plynoucí řeky mu umožňuje procházet mezi dvěma domovy: „*Najednou se mi zachtělo něco ze sebe smýt, projít nahý proudem té bystré hnědozelené vody, podbíhající červeně.*“²⁰⁰

Jak již název vypovídá, voda je stěžejním motivem v povídce *Zatopená ves*. Na rozdíl od *Zápisů Jiljího Klena* je zde důležitá voda stojatá, neměnná. Přehrada má zaplavit starý Doupov: „*Tu noc spali obyvatelé Doupova naposledy ve starých domovech. Zítřa budou spuštěna stavidla přehrady a údolí se začne pomalu plnit vodou.*“²⁰¹ Z počátku místní obyvatelé doufají, že k stavbě přehrady nedojde. Dochází ale k dohadům, že *budou vytopeni jako myši.*²⁰² Ne všichni obyvatelé však sdílí kolektivní obavy, někteří se na nový domov těší a vedou je k tomu čistě pozemské důvody. Jejich chalupy byly ztrouchnivělé a oni neměli na opravy dost peněz. Voda je přirovnávána k duševnímu stavu postav. Nesmírná tíha vody, která zakryje starou vesnici, je obrazem tíhy Válkova života. Ten se svému synovi, v silně podroušeném stavu, v závěru povídky svěruje: „*Ta voda, ta voda...Viděl jsem ji poslední čas všude okolo sebe, nad sebou... Už jsem myslel, že se z toho zblázním...*“²⁰³ Válkova silná opilost v den pohřbu jeho ženy byla reakcí na skutečnost, že je nucen opustit ženu i svůj domov, ke kterému jej Františka připoutala.

Modrá barva, jedna z typických barev přírody, je stěžejní ve všech Čepových dílech. Primární asociací s modrou barvou je buď obloha, nebo zmíněná voda. Modrá obloha má nezastupitelné místo v novele *Zápisky Jiljího Klena*: „*... se mi zase několikrát zjevil onen modrý kus oblohy prosáklý světlem. Odtamtud jako ze dna studny jsem pochopil, co je to světlo: nejhrouběji pode vším je radost.*“²⁰⁴ Klen opakovaně chápe krásu modré oblohy, jak jsme zmínili výše, jako věčnost či naději. Věčnost vnímal tak intenzivně a tak blízko, že ji byl schopen cítit i fyzicky, a to v podobě závratě: „*Obloha byla ten den tak modrá a hluboká, až z toho na mě šla závrať.*“²⁰⁵ Modrou barvu letní oblohy Čep často propojuje se světlem. A právě světlo, zlato, jiskérka či paprsek symbolizují v jeho prózách vždy něco pozitivního, ať již jde o pocit, či dokonce místo. Při svých cestách po světě popisuje Klen město na Mallorce, které sám Čep před španělskou válkou navštívil.²⁰⁶ *Málokde na světě mi bylo tak dobře jako v tom*

²⁰⁰ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 60.

²⁰¹ ČEP, Jan. *Zatopená ves. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 161.

²⁰² Tamtéž, s. 164.

²⁰³ Tamtéž, s. 183.

²⁰⁴ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klena. Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938, s. 65.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 77.

²⁰⁶ ČEP, Jan. *Hranice stínu*. Brno: Proglas, 1996. s. 260.

*městě Ramóna Lulla, omývaném světlem a vůní, zbrzděnými, úzkými ulicemi, za nimiž se otvírá tajné království chladných dvorů a sličných galerií a schodišť.*²⁰⁷

V obyčejných věcech přírody se postavám zjevují nejrůznější náznaky Boží. Což dokazuje i Vladimír Papoušek, kdy *specifikem Jana Čepa je situace, v níž hrdina nepodniká k nalezení svobody žádné aktivní gesto, ale absolutno se k němu dostává jaksi pudově a samo se zjevuje v nejnečekanějších chvílích.*²⁰⁸ Klen při procházce cestičkou, jež byla tou poslední cestou Ančí, zmiňuje: „*Udělal jsem nejistě pár kroků, a najednou mi nad hlavou zlehounka zašumělo. Trhl jsem sebou a ještě jsem měl kdy zahlédnout ohromná roztažená křídla dvou šedých ptáků, kteří padli bez hlesu do olší.*“²⁰⁹ Klen měl ještě čas na to, aby roztažená křídla šedých ptáků, symbolizující smrt, zahlédl, kdežto Ančí je již vidět nechtěla. Chtěla být osvobozena od každodenních útrap pozemského života.

I v povídce *Ponocný* využívá Čep symboliky přírody ve spojení s absolutnem, kdy se Josefu Brachovi přibližuje věčnost sama: „*Vrány letěly na západ přes zapadlou oblohu.*“²¹⁰ Vrána i díky své barvě symbolizuje závěrečné období života,²¹¹ smrt či osamělost. V našem podání se přikláníme spíše k osamělosti, kterou Josef Brach pociťuje v polovině svého života. Vidí vrány letět na „západní stranu svého života“. Obloha je ale stále pochmurná, jelikož jeho srdce ještě není otevřeno Bohu.

²⁰⁷ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klenu. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 63.

²⁰⁸ PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté: existenciální fenomény v české próze dvacátého století.* Praha: Torst, 2004. s. 40.

²⁰⁹ ČEP, Jan. *Zápisky Jiljího Klenu. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 76.

²¹⁰ ČEP, Jan. *Ponocný. Modrá a zlatá.* Praha: Melantrich, 1938, s. 12.

²¹¹ LURKER, Manfred. *Slovník symbolů.* V Praze: Knižní klub, 2005. Universum (Knižní klub). s. 334.

Závěr

V diplomové práci se věnujeme životu a vybraným prózám Jana Čepa. V teoretické části popisujeme autorův život. Praktickou část diplomové práce rozdělujeme na dvě hlavní kapitoly. V první kapitole praktické části práce se věnujeme vlivu všech událostí Čepova života odrážejících se v jeho tvorbě. V druhé kapitole se zabýváme analýzou a interpretací konkrétních próz, a to povídkou *Ponocný*, novelou *Zápisky Jiljího Klena* a povídkou *Zatopená ves*, v souboru *Modrá a zlatá* (1938). Interpretujeme a analyzujeme jejich vazbu s nejdůležitějšími existenciálními motivy.

Cílem diplomové práce bylo vyhledat, interpretovat a analyzovat všechny zmíněné prvky, tj. Bůh, rodný kraj, láska, dvojí domov, válka, příroda a různé typy smrti v konkrétním souboru Jana Čepa, *Modrá a zlatá* (1938). A nalezené spojení mezi vyjmenovanými prvky a existenciálními motivy stanovené v podkapitole 2.1 Základní existenciální motivy.

Prózy obsažené v souboru *Modrá a zlatá* jsou vzájemně provázány, i když se může z počátku zdát, že tomu tak není. K mylnému dojmu neprovázanosti přispívá také to, že každá próza má odlišný děj a odlišnou charakteristiku hlavní postavy, podle které se následně odvíjejí životní osudy postav v dílech.

V povídce *Ponocný* je Brach z počátku uzavřen do sebe, zcela obklopen plísní svého života. Jednoho dne se však probouzí, procítá, a uvědomí si, že se až příliš podobá otci. Jako zlomený člověk získává novou naději a snaží se prospěšně využít následující dny svého života, má snahu jej učinit smysluplným. Stává se ponocným, jež bdí, když ostatní spí. Novela *Zápisky Jiljího Klena* popisuje osud staršího vdovce, který se navrácí zpátky do svého rodného kraje. Během svých posledních měsíců sepisuje všechny prožité slasti i strasti do deníku, který máme možnost číst, a doplňuje je svým komentářem. Závěrečná próza *Zatopená ves* zcela vystihuje stěžejní událost. Hlavními postavami je rodina Válkova, která zná dopodrobna svou vesnici a je s ní spjata. Jsou však nuceni své domovy opustit, jelikož údolí má být zatopenou vodou.

Společným prvkem všech analyzovaných próz v souboru *Modrá a zlatá* je děj situovaný na vesnici, jelikož město Čep vnímá jako místo chaotické, plné pokušení. Současně jsou všechny hlavní postavy přítomny ve svém domově, který v životě Čepových postav hraje významnou roli. Domov je spojen s rodinou, s pocitem bezpečí. V *Zápiscích Jiljího Klena* se hlavní postava, Klen, do svého domova navrácí. Impulsem pro návrat byla smrt manželky a syna. Josef Brach v povídce *Ponocný* se z domova neodebírá, pouze jej poznává v nových barvách. V kontrastu však stojí Václav Válek a jeho rodina (*Zatopená ves*), kteří jsou nuceni

odejít z rodného Doupova. Čep svým vytríbeným jazykem byl schopen vystihnout i domov, který je spjat s dávno zesnulými.

Nejdůležitějším motivem Čepových próz je smrt vykreslená v různých variacích. Ve spojení s úzkostí má zřetelně poukázat na mnohé skutečnosti. Smrt je primárním prvkem v povídce *Zatopená ves* a v novele *Zápisky Jiljího Klena*. V *Zatopené vsi* je smrt Františky Válkové symbolicky propojena se smrtí místa, tj. starého Doupova, ze kterého jsou obyvatelé nuceni se vystěhovat. V *Zápisích Jiljího Klena* je stěžejní smrt stářím samotného Klena, který ji věrně a detailně popisuje, což ve tvorbě Jana Čepa není až tak obvyklé. Smrt, jakožto pohřbení jedné z osobností Josefa Bracha, spatřujeme v povídce *Ponocný*.

Do kontrastu se smrtí stavíme lásku, která v jemných nuancích prostupuje celý soubor. Nejvýraznější je však v novele *Zápisky Jiljího Klena*, kdy láska je zároveň nástrojem krásného citu a současně dýkou do srdce Klena i Anny Nevímové. Čepovu lásku, tentokrát k přírodě, lze spatřovat napříč všemi jeho prózami. A právě příroda je další významný společný prvek jeho děl. Pocity sounáležitosti s přírodou se nám jeví nejpatrnější v povídce *Zatopená ves*, kdy motivy vody tvoří základní linii a závěr příběhu. Přírodu, jakožto mocný nástroj, vyzdvihuje i Klen v novele *Zápisky Jiljího Klena*. Skrze přírodu Klen obdivuje krásy veškerého světa.

Jan Čep je bezesporu existenciálně i katolicky orientovaným autorem, básníkem dvojího domova a jitrního zraku, který veškerá svá přesvědčení promítá do próz. Všechny zmíněné prvky, jež jsme našli v souboru *Modrá a zlatá*, a následně rozebrali v kapitole 3. Proměny souboru *Modrá a zlatá*, byl Jan Čep vybraným jazykem schopen úzce propojit s vytyčenými existenciálními motivy v podkapitole 2.1 Základní existenciální motivy. Tím potvrzujeme hlavní cíl diplomové práce.

Seznam použitých zkratek

YMCA – Young Men´s Christian Association – Křesťanské sdružení mladých lidí

Použitá literatura

1. ČEP, Jan. *Básník a jeho inspirační zdroje*. Litovel: Okresní osvětový sbor, 1941.
2. ČEP, Jan. *Modrá a zlatá*. Praha: Melantrich, 1938.
3. ČEP, Jan. *Rozptýlené paprsky: eseje, domovy a meditace*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1946.
4. ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky autobiografického eseje*. Praha: Křesťanská akademie, 1975.
5. ČEP, Jan. *Zápisky Jiljiho Klena*. 2., samost. vyd. Svitavy: Trinitas, 2007. Vigilie (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 978-80-86885-21-6.
6. ČERNÝ, Václav a Jarmila VÍŠKOVÁ. ed. *První a druhý sešit o existencialismu*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.
7. ČOLAKOVA, Žoržeta. *Jezero jako transtextuální kód Máchovy poetiky*. In *Máchovské rezonance*. Karel Piorecký (ed.). 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i. 2010. ISBN 978-80-85778-74-8.
8. FORST, Vladimír. *Lexikon české literatury A - G: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Akademie, 1985. ISBN 80-200-0797-0
9. FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, [1994]. ISBN 80-702-3178-5.
10. FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková*. Praha: Triáda, 2003. ISBN 80-86138-52-6.
11. HOLÝ, Jiří a Emil LUKEŠ. *Kniha textů 3: česká literatura od počátků k dnešku, Od počátku století do roku 1945, 1. polovina 20. století*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-289-8.
12. KOMÁREK, Karel. *Čep, Durych a několik příbuzných*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. ISBN 978-808-7895-061.
13. KOSSAK, Jerzy. *Existencialismus ve filosofii a literatuře*. Praha: Svoboda, 1978. ISBN 25-083-78.
14. KRATOCHVIL, Antonín. *--za ostnatými dráty a minovými poli--: vzpomínky a svědectví*. Wielenbach: Erasmus-Grasser-Verlag, 1993. ISBN 39-259-6725-7.
15. KUBÍČEK, Tomáš a Kateřina BURGETOVÁ. *Jan Čep: Dvoji domov (1926)*. 8. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2017.
16. KUBÍČEK, Tomáš a Jan WEINDL. *Víra a výraz*. Brno: Host, 2005. ISBN 80-7294-163-1.

17. LURKER, Manfred. *Slovník symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2005. Universum (Knižní klub). ISBN 80-242-1588-8.
18. MACHALA, L., J. GALÍK, E. GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-5054-0.
19. MACHÁČEK, Vítězslav. *50 českých autorů posledních padesáti let*. Praha: Československý spisovatel, 1969.
20. MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8939-9.
21. MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy: Trinitas, 2006. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-868-8504-6.
22. PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté: existenciální fenomény v české próze dvacátého století*. Praha: Torst, 2004. ISBN 80-721-5237-8.
23. PAVLÁSKOVÁ, Lydie. *Slovník mezinárodních organizací*. Praha: Práce, 1971.
24. PUTNA, Martin. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.
25. SKLÁDAL, Jiří. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty - obrázky - zvukové nahrávky - hanáčtina*. Praha: J. Skládal, 2006. ISBN 80-239-7487-4.
26. SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-702-1181-4.
27. ŠALDA, František. X. *Šaldův zápisník*. 2. vyd. (1. vyd. v Československém spisovateli). Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0283-8.
28. ŠTRYCHOVÁ, Iva. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*. Svitavy: Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. ISBN 80-901457-2-8.
29. TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno: Proglas, 1996. ISBN 80-902146-0-6.
30. VALOUCH, František. Čepovo pojetí času. In *Konference o díle Jana Čepa*: Olomouc, 9.–10. března 1998. Olomouc: Danal, 1999. ISBN 80-85973-58-8
31. VRÁNA, Karel a Jolana POLÁKOVÁ. *Svoboda k pravdě*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-955-3.

Elektronické zdroje

1. PETERKOVÁ, Nikol. *Existenciální motivy v české poezii po roce 1948*. Ostrava, 2016. bakalářská práce (Bc.). OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ. Pedagogická fakulta.
2. BENEŠÍKOVÁ, Jana. *Motivická výstavba povídek Jana Čepa z 30. let 20. století*. Brno, 2007. diplomová práce (Mgr.). MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Pedagogická fakulta.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Jan Čep ve čtyřicátých letech

ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky autobiografického eseje*. Praha: Křesťanská akademie, 1975. s. 2.

Příloha č. 2: Rodná ves Myslechovice u Litovle

ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky autobiografického eseje*. Praha: Křesťanská akademie, 1975. s. 32.

Příloha č. 3: Dům Čepovy rodiny

ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky autobiografického eseje*. Praha: Křesťanská akademie, 1975. s. 33.

Příloha č. 4: Jan Čep se svou matkou

ČEP, Jan. *Sestra úzkost: Zlomky autobiografického eseje*. Praha: Křesťanská akademie, 1975. s. 34.

Příloha č. 5: Jan Čep v Paříži

SKLÁDAL, Jiří. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty - obrázky - zvukové nahrávky - hanáčtina*. Praha: J. Skládal, 2006. ISBN 80-239-7487-4. s. 72.

Příloha č. 6: Čepova žena Primerose s dětmi

SKLÁDAL, Jiří. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty - obrázky - zvukové nahrávky - hanáčtina*. Praha: J. Skládal, 2006. ISBN 80-239-7487-4. s. 71.

Přílohy

Příloha č. 1: Jan Čep ve čtyřicátých letech

Příloha č. 2: Rodná ves Myslechovice u Litovle

Příloha č. 3: Dům Čepovy rodiny

Příloha č. 4: Jan Čep se svou matkou

Příloha č. 5: Jan Čep v Paříži

Příloha č. 6: Čepova žena Primerose s dětmi

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Alžběta Pláničková</i>
Katedra:	<i>Českého jazyka a literatury</i>
Vedoucí práce:	<i>doc. Mgr. Igor Fic, Dr.</i>
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	<i>Proměny existenciální prózy Jana Čepa</i>
Název práce v angličtině:	<i>Transformations of existential prose by Jan Cep</i>
Anotace práce:	<p><i>Diplomová práce pojednává o životě a o vybraných prózách Jana Čepa. V teoretické části práce popisuje autorův život. Praktická část diplomové práce je rozdělena na dvě hlavní kapitoly. V první kapitole praktické části se diplomová práce věnuje vlivu všech událostí Čepova života, které se odrážejí v jeho tvorbě. Zároveň diplomová práce popisuje základní existenciální motivy v literatuře. V druhé kapitole se diplomová práce zabývá analýzou a interpretací konkrétních próz, tj. povídkou Ponocný, novelou Zápisky Jiljího Klenu a povídkou Zatopená ves, v souboru Modrá a zlatá (1938). Diplomová práce interpretuje a analyzuje vazbu vytyčených próz se stanovenými existenciálními motivy.</i></p>
Klíčová slova:	<i>Jan Čep, existencialismus, motivy, Modrá a zlatá, Ponocný, Zápisky Jiljího Klenu, Zatopená ves, dvojí domov, láska, válka, smrt, příroda, úzkost</i>
Anotace v angličtině:	<p><i>This diploma thesis is devoted to life and selected prose of Jan Čep. The theoretical part diploma thesis describes the author's life. The practical part of the diploma thesis is divided into two main chapters. In the first chapter of the practical part, the diploma thesis deals with the influence of all events of Čep's life reflected in his writings. Diploma thesis describes main existential motive also. In the second</i></p>

	<i>chapter, the thesis deals with the analysis and interpretation of specific prose, namely Ponocný, Zápisky Jiljího Klena, Zatopená ves in the collection Modrá a zlatá (1938). The diploma thesis interprets and analyzes their connection with setted existencial motives.</i>
<i>Klíčová slova v angličtině:</i>	<i>Jan Čep, existencialism, motive, Modrá a zlatá, Ponocný, Zápisky Jiljího Klena, Zatopená ves, double home, love, war, death, nature, anxiety</i>
<i>Přílohy vázané v práci:</i>	<i>příloha č. 1: Jan Čep ve čtyřicátých letech příloha č. 2: Rodná ves Myslechovice u Litovle příloha č. 3: Dům Čepovy rodiny příloha č. 4: Jan Čep se svou matkou příloha č. 5: Jan Čep v Paříži příloha č. 6: Čepova žena Primerose s dětmi</i>
<i>Rozsah práce</i>	<i>67 s. 140 554 znaků</i>
<i>Jazyk práce:</i>	<i>CZ</i>